

HÖGSKOLAN DALARNA

Pedagogik III, 30 poäng (halvfart)

Uppsats, 15 poäng

Vårtermin -08

Examinator: Ina von Schantz Lundgren

Skolans demokratiska värdegrund
– förutsättning för lärandet och utvecklingen till
en demokratisk medborgare

Författare:
Diana Mäkiaho

Handledare:
Mia Maria Rosenqvist

Sammanfattning med nyckelord

När vi pratar om värdegrund och om skolans värdegrund så finns det vissa värden som inte är förhandlingsbara, för att de är självklara för vår mänskliga samlevnad. Ett av de viktiga är ett alla människors lika värde i betydelsen demokrati och detta värde utgör en slags minsta gemensamma nämnare som alla bör vara överens om.

Detta arbete fokuseras på uttrycket ”demokratisk värdegrund”. Syftet med studien är att beskriva och tolka hur lärare uppfattar och förstår skolans demokratiska värdegrund i betydelsen allas lika värde, dels i lärsituationen, dels i mötet lärare-elev. I studien har jag använt mig av intervjuer. Jag har intervjuat fyra stycken lärare. Resultatet visar att inriktningen på demokratisk värdegrund går mot ett perspektiv av *humanistiskt och medmänskligt budskap*.

Nyckelord: demokratisk värdegrund ett förhållningssätt, humanistiskt och medmänskligt budskap, relation och kommunikation, allas lika värde, jämställdhet, diskussion, delaktighet, mångfald, demokrati, värdegrundsarbete

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
1. Inledning	5
Kort om vad studien handlar om	5
2. Syfte och undersökningsfrågor	6
3. Teoretiska utgångspunkter	6
Demokrati och värdegrund	6
Förutsättning för demokratiska värdegrunden i skolan	8
Demokratisk värdegrund i skolan - allas lika värde	9
Varför är det viktigt med allas lika värden i skolan?.....	10
4. Tidigare forskning om demokrati och värdegrund	11
Forskning om skolans demokratiska värdegrund	13
Värdegrund i skolan	15
Allas lika värde - flickor och pojkar	15
Utmaningar för förskola, skola och lärarutbildning.....	16
5. Metod	17
Hermeneutik och positivism	17
Kvalitativ intervju	17
Forskningsetiska principer	18
Tillvägagångssätt.....	19
Intervjupersoner	20
Bearbetning av empiriskt material	20
Reflektion om metod och tillvägagångssätt	20
6. Resultat	22
Redovisning av det empiriska materialet	22

Lärarnas beskrivning av demokratisk värdegrund	22
... i lärsituationen	23
... i mötet mellan lärare och elev	25
Sammanfattande resultat med slutsatser	26
7. Diskussion	28
Demokratisk värdegrund - ett komplext begrepp	28
Demokratisk värdegrund som förhållningssätt	31
Det vi gör tillsammans	31
Egna slutsatser	33
Fortsatt forskning.....	34
Referenslista	35
Bilaga 1.....	37
Bilaga 2.....	39
Bilaga 3.....	40

1. Inledning

Debatten om skolan och särskilt dess värdegrund är ständigt aktuell. Det framkommer ofta att elever tycker att lärarna inte lyssnar och förstår dem, medan lärarna tycker att eleverna inte lyssnar och bryr sig. Lärsituationen och mötena är många gånger ansträngd i skolorna och klassrummen. Massmedia rapporterar om utbrända lärare och skolkande elever. Att det finns problem verkar det inte råda några tvivel om, men vad kan det bero på? Har man fastnat i någon form av ”pajkastning”, ”ditt fel, nej, ditt fel”, där lärare och elever inte förstår varandra? Det här är intressant med tanke på den demokratiska värdegrund som samhället och skolan bygger på, i lärsituationer och möten mellan elever och lärare. Kan demokratisk värdegrund ha någon betydelse i skolan? Hur i så fall? Utifrån dessa funderingar formades ett syfte och undersökningsfrågor till en studie om demokratisk värdegrund. Jag vill arbeta med barn och ungdomar (jag gör det som timvikarie i skola och på behandlingshem), så det är även med tanke på det, som jag vill göra denna studie.

Kort om vad studien handlar om

Tidigare studier (Mäkiäho 2004, 2005) pekar ut en riktning om att trygghet och empati skulle kunna vara delar i demokratisk värdegrund. Enligt Lpo 94 bygger skolans värdegrund på *demokrati* och med anledning av det ville jag ta reda på vilken betydelse demokratin har för lärandet och individen. Det skulle kunna beskrivas med att trygghet är en del i demokratiska värdegrunden, som behövs för att eleverna i skolan ska våga fråga när de inte förstår eller när de känner att de halkar efter och att en sådan miljö skapar man med en annan del som är empati och att det är viktigt att skapa i klassrummet för lärandet. Detta har lett fram till fortsatt forskning av *skolans värdegrund*.

När jag för ett tag sedan läste Liedman (1997) så väcktes många reflektioner och tankar hos mig om hur samhället, skolan och arbetslivet separerat teori, praktik och etik, när alla delarna egentligen borde bilda en helhet. Min uppfattning är att var vi än befinner oss i samhället, så behöver vi som människa tillfredsställelse i den helheten, som består av teori, praktik och etik. Mitt intresse för ett forskningsarbete om skolans värdegrund som den kan tolkas enligt Lpo94, har jag för att jag anser att det är viktigt hur vi är mot varandra. Jag anser också att skolans demokratiska värdegrund har betydelse för hur engagerat och motiverat vi kan ge oss själva tid för lärande.

Dewey (1985/1997) menar att människor inte bildar ett samhälle enbart genom att leva i fysisk närhet och en social grupp (ex. arbetslag, klassrum) blir inte till enbart för att de arbetar för gemensamt mål, men om alla känner till det gemensamma målet och intresserar sig för det så formas ett samhälle. Förutsättningar för det är att varje person i kommunikation med andra behöver få veta vad de håller på med och ha metoder för att hålla sig underrättade om vad man håller på med, både vad det gäller avsikten med aktiviteterna och deras framåtskridande. Att kommunicera med sin omgivning innebär att man får en utvidgad och förändrad erfarenhet och den man kommunicerat med blir också påverkad.

Denna studie har ett omfattande teoriavsnitt och anledningen till det är att demokratisk värdegrund kan beskrivas och tolkas ur olika perspektiv. Jag ville få med en mångfald av beskrivningar i teoretiska utgångspunkter och förmedla dessa olika definitioner av begreppet.

2. Syfte och undersökningsfrågor

Syftet med denna studie är att beskriva och tolka hur lärare uppfattar och förstår skolans demokratiska värdegrund i betydelsen *allas lika värde*.

Följande forskningsfrågor ställs:

1. Hur beskriver och tolkar lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen *allas lika värde*?
2. Hur beskriver och tolkar lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen *allas lika värde* i lärsituationen?
3. Hur beskriver och tolkar lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen *allas lika värde* i mötet mellan lärare och elev?

3. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel diskuteras några utgångspunkter utifrån studiens centrala begrepp: demokratisk värdegrund i betydelsen av *allas lika värde*. Avsikten med kapitlet är att klargöra undersökningens problem för att bland annat ”få syn” på relevanta intervjufrågor.

Demokrati och värdegrund

Jag har valt att först definiera begreppen demokrati och värdegrund. Begreppet demokrati är komplext och kan därför beskrivas på flera olika sätt. Därefter beskrivs demokratiska värdegrundens; förutsättningar, i form av *allas lika värde* och varför det är viktigt.

Demokrati

Ordet demokrati är grekiskt och betyder ordagrant folkmakt eller folkstyre. Någon enighet kring hur ordet mer preciserat ska definieras finns dock inte, enligt Larsson (2000/2004). Som *system* fyller demokrati en rad funktioner och en av de viktigaste är att beslut kan fattas på en rad sätt som står i överensstämmelse med vad allmänheten uppfattar som rätt och riktigt. Utgångspunkten är vilka regler som gäller för beslutsfattandet, vem som har rätt att fatta beslut och hur det ska gå till.

Enligt nationalencyklopedins internetjänst (060223) kan demokrati definieras som en *metod* och att det kan ge folkviljan möjlighet att komma till uttryck. Viss demokrati kan användas vid upprättande av formella bestämmelser (beslut har fattats i god demokratisk ordning, allmänheten får inte störa arbetet i en demokratisk församling osv.). Enligt www.skolverket.se (081129) så bygger vår värdegrund i samhället på demokrati, vilket innebär att vi ska främja aktningen för varje enskild människas egenvärde och respekt för vår miljö, vi ska främja jämställdheten mellan könen samt motverka alla former av kränkande behandling, såsom mobbing och rasistiska beteenden.

Larsson (2000/2004) nämner att demokratins grund, som skolväsendet vilar på (Lpo94) och som även vårt samhällsliv vilar på, allmänt har ett humanistiskt och medmänskligt budskap, där den mellanmännsliga atmosfären är demokratisk. Det handlar i hög grad om kommunikation mellan människor, i synnerhet människor med olika bakgrund samt om empati och inlevelseförmåga. Tolerans är ett annat viktigt begrepp för demokrati, men ska inte användas som motsats till intolerans. Det är av betydelse att lära sig acceptera olika kulturella bakgrunder, men det får inte tolkas som om den människa som med ett ursprung i en utländsk kultur opåtalat får använda det som argument exempelvis emot jämställdhet mellan kvinnor och män menar Larsson (2000/2004). Demokrati bygger på humanistiska ideal och en fungerande demokrati förutsätter mer eller mindre att medborgarna självständigt kan värdera det som sker för att kunna ta ställning i den demokratiska processen. Därför är det viktigt att vi människor tränas i kritiskt tänkande och analys. Orlenius (2001) menar att demokrati ses som det "kitt" som ska binda samman människor i exempelvis skolan och skapa en god inre miljö och förena alla dem som arbetar där.

Värdegrund

Enligt nationalencyklopedins internetjänst (060223) kan man definiera värdegrund med de grundläggande värderingar som formar en individs normer och handlingar. Begreppet värdegrund används alltmer som ett samlingsbegrepp för olika frågor som rör moral, etik, normer, relationer, demokrati och livsåskådning.

Värdegrund har använts särskilt inom skolväsendet och lanserades under arbetet med Lpo94. Enligt texten om värdegrund ska skolan förmedla demokratiska värderingar och sträva efter att låta elever utveckla sin förmåga att göra etiska ställningstaganden som grundas på kunskaper och personliga erfarenheter samt respektera *alla människors lika värde*. Begreppet värdegrund är alltså förknippat med normer och normsystem. www.skolverket.se (081129) nämner för att hävda grundläggande värden så krävs att värderingar tydliggörs i den dagliga verksamheten som formar normer och handlingar och det som styr våra uppfattningar om vad som är rätt och fel för ett gott samhällsliv. En värdegrund bygger på normer och värden enligt Orlenius (2001), som beskrivs så här:

- *norm* är ett samlingsbegrepp för utsagor om handlingar som är önskvärda (=rätt, plikt) eller icke-önskvärda (=orätt, förbjudet). En norm utgör en grundprincip för handlingar som är baserade på vissa värderingar vars giltighet man antar. Normer utgör därmed föreskrifter för hur man bör eller inte bör handla. Alla människor har normer, men de kan variera mycket från person till person. Man kan alltså inte prata om normlöshet utan däremot om icke-accepterande normer, som vissa personer eller grupper inte accepterar.

- *värden* betecknar något som är eftersträvansvärt (gott), ordet kommer från isländskans ”värdi” och är besläktat med ordet ”vörda”. Värden formas av olika värderingar dvs. prioriteringar om det önskvärda. Det finns *egenvärden* (terminala), de utgör grundläggande värden som är värdefulla i sig ex. människovärde; ett värde som alla människor har och så finns det *nyttovärden* (instrumentella); dessa är medel för att uppnå andra mål, ex. pengar ses i allmänhet som ett nyttovärde, men kan hos vissa utgöra ett egenvärde och det visar att gränserna är flytande. (Orlenius 2004, sid. 15-16)

Demokratisk värdegrund

Man kan anta att vuxna är som förebilder för barn och ungdomar, vare sig de är medvetna om det eller inte. Det är en anledning till den stora betydelsen av hur vuxna agerar i kontakt med barn, men även allmänt i barns närvaro. Demokratilärandet börjar därför med hur vi vuxna uppträder mot varandra och i förhållande till barnen. Larsson (2000/2004) poängterar att barn så tidigt som möjligt bör vara med och ta ställning till olika alternativ, inom de gränser som är rimliga, med hänsyn till ålder och mognad. Vad detta innebär kan endast förälder, annan vuxen och lärare som känner dem avgöra. Viktigt är att gränsen över vad som barnet själv får besluta om eller delta i överläggningar om, flyttas framåt. Och då är det viktigt i sammanhanget med konsekvenser och logik från föräldrar i hemmet och lärare i skolan. Detta beskrivs inte som speciellt demokratiskt ur barnens perspektiv, men här handlar konsekvenser och logik om att lära sig av dialog mellan människor menar Larsson (2000/2004).

Förutsättning för demokratiska värdegrunden i skolan

Orlenius (2001) skriver att man behöver formulera mål, men inte tro att man gemensamt lever efter dem och tolkar dem lika. Det är ändå ett bra riktmärke i visionen om att skapa det goda samhället med ett allas lika värde som här ses som synonymt med demokrati. Dagens barn och ungdomar växer upp i ett pluralistiskt samhälle, som är ett annat samhälle än det som de vuxna i skolan och samhället växte upp i. Den *mångfald* av uppfattningar som finns i det pluralistiska samhället kan utgöra en positiv kraft i den pedagogiska verksamheten, ”mångfald motverkar enfald” skulle man kunna säga i det här sammanhanget. Detta öppna demokratiska förhållningssätt måste knytas an till etik och moralisk kompetensutveckling. Larsson (2000/2004) skriver att en väsentlig förutsättning för undvikande av segregation är att människor kan kommunicera med varandra, att man har en förmåga att kunna förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar.

Fjellström (2004) betonar vikten av att lärarna i skolan arbetar för att eleverna ska utveckla en demokratisk mentalitet. Begreppet demokratisk mentalitet är inspirerat av Deweys demokratisyn och hämtat från statsvetaren Alf Ross (a.a.). Det handlar om hur man tilltalar andra, vad man säger och om hur man lyssnar, alltså samtal och vilja till kommunikation. Det handlar om karaktärsdrag i en allmän socialisation i ett demokratiskt samhälle och mindre om inskolning i politisk demokrati. Demokrati gör att vi inte utsätter oss för så stora risker att underkastas för förtryck och övergrepp och då finns det inte heller så stor risk för att utsätta andra för det. Det är ingen garanti, för det är inte helt sällsynt att demokratier kan segregera, förfölja och kriga. Fjellström (2004) skriver att en god demokrati behöver människor som törs hävda det medmänskliga och stå emot överhet och kollektiv vilja, respekt för mänskliga lika

värden, rättskänsla, tolerans, självständighet, hopp, mod, demokratisk självrespekt, uppriktighet, eget ansvar och anständighet som alla är väsentliga för ett demokratiskt medborgarskap. Med detta menar han att som demokratiska medborgare behöver vi inte älska alla människor, men att vi respekterar varandra och väger in andras väl och ve i vårt handlande. Fjellström (2004) påtalar att skolan bör förmedla denna tanke till eleverna.

Demokratisk värdegrund i skolan - allas lika värde

Enligt Lpo94 (1999) ska verksamheten i skolan utformas av dem som arbetar i skolan så att man värnar om aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Den som verkar i skolan ska särskilt främja jämställdhet mellan könen, samt aktivt motverka alla former av kränkande behandling, som mobbing och rasistiska beteenden. En annan viktig uppgift som skolan har är att förmedla och hos eleverna förankra, de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på, enligt Lpo94 (1999). Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, solidaritet med utsatta och svaga är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

Allas lika värde ställer krav på pedagoger och elever. Varje elev ska ha möjlighet att finna sin "unika egenart" (Lpo94) och kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet. En till viktig uppgift för elever och lärare är att främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse, empati. Tendenser till trakasserier, främlingsfientlighet och intolerans skall aktivt bekämpas, det måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser, allt enligt Lpo94 (1999). Skolan är en social och kulturell mötesplats, som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka tryggheten och den empatiska förmågan hos alla som arbetar där. Enligt Lpo94 ska personal i skolan inte bara förmedla kunskap om demokratisk värdegrund, utan undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Vilket innebär att eleverna ska delta i planering och utvärdering av den dagliga undervisningen och få välja kurser, ämnen, teman och aktiviteter. Detta medför att eleverna ska kunna utveckla sin förmåga att hävda sin medmänsklighet och stå emot även läraren om det skulle behövas och att utöva inflytande och ta ansvar. För att utveckla dessa förmågor behöver man diskutera vad "allas lika värde" och jämställdhet ur ett mänskligt perspektiv egentligen betyder. Larsson (2000/2004) pekar också på att skolans uppgift inte enbart är en fråga om att lära ut kunskaper om demokrati, moral och kritiskt tänkande, utan skolan behöver även låta eleverna uppleva demokrati i praktiken, för att få reflektera över sin egen demokratisyn och samtidigt bli medvetna om andra sätt att uppfatta demokrati. Bernmark-Ottosson (2005) menar att det är viktigt att tydliggöra de värden som är grundläggande för likabehandling; för att i diskussioner kunna möta antidemokratiska synsätt och för att se demokrati som en livsform, en gemenskap där man tillsammans bygger samhället. En gemensam utgångspunkt skulle för lärare och elever kunna vara att tillsammans tydliggöra gemensamma levnadsprinciper i skolan (Bernmark-Ottosson 2005), med hjälp av kommunikation, genom diskussioner och samtal i möten mellan lärare och elever, där principerna kan innefatta vad som ska gälla och ta hänsyn till, i den gemensamma arbetsmiljön, skolan.

Barn och ungdomar är inte i första hand intresserade av formell demokrati (ex. beslutsvägar, organisationsformer) utan för ungdomar handlar det mer om vad som är trovärdigt, att få vara delaktiga i besluten. En känsla av maktlöshet kan infinna sig när ungdomars handlingsutrymme inte utökas, nämner Orlenius (2001). Dewey (1985/1997) menar att det gäller att göra eleven delaktig i aktiviteten, så att han eller hon får förutsättningar att utveckla och sträva mot samma mål som gruppen som helhet. Detta gynnar såväl individens som gruppens kunskapsutveckling, menar han.

Varför är det viktigt med allas lika värden i skolan?

Lärandet i skolan ska gå hand i hand med lärandet i samhället. Dewey (1985/1997) nämner att det ska finnas ett fritt samspel mellan de två och att det troligen finns ett flertal beröringspunkter mellan de sociala intressena (social hänsyn och förståelse) i det ena och det andra området. Avgränsningen mellan skola och samhälle verkar i riktning mot att social hänsyn och förståelse inte kan utvecklas och spridas mellan de olika områdena. Det viktigaste problemet för skolan rör relationen mellan kunskap och beteende. Det är viktigt att lärdomarna i studiegången påverkar personligheten menar han. För som Dewey (1985/1997) nämner räcker det inte att vara bra, man måste vara bra på "någonting" och detta "någonting" är att kunna leva som en social individ. Genom att det som man får när man lever med andra, är i balans med det som man ger. Det som man får och ger är inte materiellt, utan ett vidgande och ett fördjupande av det medvetna livet, som består av innebörd och mening. Att leva ett medvetet liv är att ständigt börja om på nytt.

Att demokrati är en förutsättning för en fredlig framtid är nödvändigt att påstå, anser Dalin (1994). De västliga demokratierna utmanas och behöver förnyas, något som hör till demokratin. I och med det låga deltagarantalet vid fria val (vissa länder 50 %) och där det vid undersökningar visar att människor inte bryr sig om "politikerprat", där minoriteter inte känner sig stödda av vår demokrati, då krävs det förnyelse. Här har skolan en särskilt viktig uppgift med utveckling av demokratin menar Dalin (1994). Det handlar inte bara om information, utan om ett grundläggande arbete med synsätt. Detta kan bäst ske i en skola som själv fungerar demokratiskt, alltså en skola som tar sig själv och eleverna på allvar. Det är först och främst genom aktivt engagemang som nya synsätt formas. Visionen bör vara ett aktivt demokratiskt samhälle, där den enskilde har inflytande och där staten har legitimitet (där staten styr) och där medborgarna deltar i alla led i processen. Där såväl människor i minoritet och som människor i majoritet känner sig rättvist behandlade i ett öppet och rättvist system. Demokrati handlar inte om att få det som jag vill, men att min åsikt har blivit hörd och behandlad.

Dewey (1980/1991/1998/2004) ansåg att demokratin måste ingå i människornas dagliga tankesätt och handlingssätt, om den politiska demokratin ska kunna finnas. Demokratin kan inte stå isolerad, utan måste stödjas av alla demokratiska former i alla samhällets förhållanden. De förhållanden som råder inom familjen, skola och samhället står i betydelse hur du förhåller dig i hela ditt liv, från barn till vuxen. Den demokratiska grundtanken förutsätter att tänkandet och de praktiska åtgärderna samverkar med varandra.

Bernmark-Ottosson (2005) hänvisar till Dewey (1916) och att han menar att demokrati är en social gemenskap mellan grupper och människor, där man bygger vidare på

delade erfarenheter av en gemensam livsform. För att få denna livsform, krävs det att människor får utbildning och att de kommunicerar med varandra. Utbildning är viktig eftersom den är ett medel för förändring och utveckling av demokratin. Unga människor bör lära sig vad demokrati innebär, för att kunna hantera förändringar och driva utveckling av samhället. Det krävs att människor från olika grupper samtalar och utbyter åsikter med varandra, för att samhället ska utvecklas demokratiskt. Dewey utgår ifrån att i en ömsesidig påverkan växer en mognad och insikt fram som främjar individens aktiva deltagande och ansvar för samhället, som i sin tur bidrar till en god demokratisk samhällsutveckling Bernmark-Ottosson (2005). Deweys idé handlar om att människor måste mötas och kommunicera med varandra i syfte att bryta ner barriärer mellan kön, folk och klasser, vilket också innebär att människor och grupper måste mötas över gränser, människans vardag behöver märka av en påverkan av andra kulturer och människor. I samhällen där vi slår vakt om traditioner och inte önskar någon förnyelse eller förändring genom influenser från andra, så utvecklas heller inte samhället.

4. Tidigare forskning om demokrati och värdegrund

Bernmark-Ottosson (2005) skriver om lärarstuderandes uppfattningar av demokrati. I studien gjordes intervjuer vid två olika tillfällen, med ca ½-1 år emellan, med tre grupper lärarstuderande. Resultatet visade att det inte hade skett några större förändringar på uppfattningar av demokrati. Studien av lärarstuderandes demokratiuppfattning resulterade i tre kategorier av demokratiuppfattningar, som alla handlade om "möjlighet att påverka", men med olika grad av deltagande:

- *ansvarsdemokratiska (kat.1)*; uppfattade demokrati som att det innebär att medborgarna uttrycker sin vilja i allmänna val, vill man påverka bör man engagera sig partipolitiskt och de uttryckte sitt missnöje över att de inte kan påverka särskilt mycket vilken politiker som sitter i beslutande församlingar
- *deltagardemokratiska (kat.2)*; förutsatte de institutionaliserade formerna för deltagande (som även fanns inom kat 1), och att demokrati innebär att känna delaktighet i de politiska processerna, denna grupp visade ett större intresse för sakfrågor än för politiska partier
- *radikaldemokratiska (kat.3)*; uppfattade demokrati som att det innebär att varje individ ska ha rätt att direkt påverka de beslut som rör dennes livssituation, de förutsatte *känslan* av delaktighet och utgår från direktdemokrati.

Bernmark-Ottosson (2005) nämner att kategori 3 är det den som är minst i den första och även i den andra intervjun, men att fler drar mot kategori 2 från kategori 1 i den andra studien. Det man kan se här är att kategori 1 och kategori 3 är ytterligheter för demokratiuppfattning. Enligt Bernmark-Ottosson (2005) är kategori 3 den uppfattning som kännetecknas av att de studerande tar avstånd från den demokrati som Sverige har, för de vill se sammanslutningar i mindre skala där den enskilde kan vara med och fatta beslut. Bernmark-Ottosson (2005) har svårt att tro att skolan kan tillåta att en lärare bedriver en sådan uppfattning, men att den formen av demokrati även ska behandlas i demokratiundervisningen, där den bör framställas som ett av flera sätt att se demokrati. Demokratibegreppet genomgår förändringar med tanke på att våra erfarenheter påverkar våra förväntningar. För ungdomar idag så är rätten att rösta en vana och något

som tas förgivet. Det gör att det ursprungliga engagemanget försvunnit, men att det uppstår igen om man börjar förvänta sig något mer, som exempelvis att få känna deltagande i politiska beslutsprocessen och i beslut som rör individens livssituation. I kategori 2 finns tankar om att öka känslan av delaktighet och att demokratin genomsyrar allt man gör, att det finns överallt och att det handlar om att visa hänsyn till varandra för vi lever ju i ett samhälle. Resonemang som detta innebär att demokrati inte enbart är beslutsform, utan också en livsform där människor känner sig delaktiga i en gemenskap som de bygger tillsammans. Detta gör att lärarstuderande mest talar om vikten av att medborgarna tillägnas kunskaper som gör att de klarar sig i samhället, alltså blivande lärare ser som sin främsta uppgift att hjälpa den enskilde individen till kunskaper som gör det möjligt för henne/honom att klara sig i dagens svenska samhälle. Enligt Bernmark-Ottosson (2005) finns denna tanke i gymnasieskolans styrdokument, men med ett tillägg om att ges möjligheter att aktivt delta i och kunna hantera förändringar i samhället.

Bernmark-Ottosson (2005) beskriver en analys på tre teman med underteman, som utgör demokratis villkor från båda intervjutillfällena, som kan sammanfattas så här:

- demokratins värden; med undertemat *demokratin får inte tas för given*, att demokrati är ett mål att sträva efter, att vi inte än uppnått det. Upplevelser av hot om demokratin inte är i fokus, utan det diskuteras hur demokratin ska utvecklas. Lärarstuderanden menar att demokrati måste försvaras och utvecklas.
- individuella villkor; med undertemat *demokratisk kompetens*, där ett kritiskt förhållningssätt är viktigt, men att ha kunskap i sakfrågor inte är dominerande. I studien som Bernmark-Ottosson (2005) gjort kom det fram att medborgaren måste ha kompetens att förhålla sig kritiskt och ifrågasättande till information som ges via media, politiker och folk i allmänhet.
- samhälleliga villkor; med undertemat *diskussion och kommunikation*, där det fanns en större betoning av möjligheten att genom diskussion få en ökad förståelse för andras åsikter och uppfattningar samt att utveckla tolerans gentemot dem och att det finns en betydelse av att skapa mötesplatser för samtal, enligt Bernmark-Ottosson (2005). Innehållet i detta undertema har ändrats i de båda intervjutillfällena från ökad kunskap i sakfrågor, till att diskussioner kan leda fram till ökad tolerans som då skapar en möjlighet att nå ökad förståelse.

Forskning om värdegrunden

I Linnérs (2005) avhandling om värden (har gjorts genom ett Skolverksprojekt i en kommun i Sverige), har syftet varit att fördjupa arbetet med läroplanens övergripande mål och då särskilt med avseende på värdegrundfrågor. Undersökningen gjordes genom gruppsamtal (med arbetslagen på fem skolor och sju förskolor) för att diskussionerna skulle rikta uppmärksamheten mot kollektiva iakttagelser. I skolan blir elevgrupperna större och resurserna och personaltätheten minskar, och det finns då en risk att det moraliska omdömetns kvalité minskar i en allt mer pressad arbetssituation, menar Linnér (2005). Lösningen på alla problem är inte alltid mer pengar och mindre barngrupper. Skolans aktörer är själva bärare av ett språk, som i vissa avseenden leder till handlingsmönster, som i sin tur begränsar möjlighet att öppna för reflektion och aktiv prövning av kunskaper och värden ihop med andra. Begrepp som ansvar, respekt och delaktighet har ett stort tolkningsutrymme och då är det lätt att de leds bort från den

avsiktliga betydelsen. I skolan handlar det mycket om kontroll och disciplinering, dessa begrepp behövs det göra avkall på, för att ge barn och ungdomar en möjlighet till kommunikativa reflekterande processer, nämner Linnér (2005) i sin avhandling. Om vi vill se förskolan och skolan som en demokratisk mötesplats där begreppen trygghet, ansvar, respekt och delaktighet har fått en moralisk innebörd, så behöver verkliga problem/händelser/villkor problematiseras. Annars finns risken att de enbart tolkas med betydelsen av motsatta och andra värden, där skolans roll handlar om kvalificering, sortering, konkurrens, individuell självreglering eller normaliserad anpassning.

Forskning om skolans demokratiska värdegrund

Lindgren (2001) nämner att skolorna i stor utsträckning bedriver ett isolerat värdegrundsarbete vid sidan av det övriga skolarbetet och inte som en del av all verksamhet i skolan. Det gör att värdegrundsarbetet blir ett litet delmål för sig själv, istället för ett möjligt medel för utveckling och förändring. Det finns några få skolor som strävar efter att integrera värdegrundsmålen i all daglig verksamhet. Det sker i regel ingen problematisering eller diskussion kring vad som egentligen avses med demokrati. Begreppet demokrati har ju en någorlunda fast grundbetydelse (=folkstyre på jämlika villkor), men i litteraturen finns det en rad olika modeller och teorier, med vitt skilda perspektiv på vad det innebär och hur demokrati ska förverkligas (Lindgren 2001).

Om man riktar in värdegrundsarbetet på elevrelationer eller skolans miljö, framstår det ofta som en uttalat korrigerande och normerande praktik där man fokuserar på beteende, etikett, språk, droger eller hälsa (Lindgren 2001). En viss typ av nygamal förståelse av skolans värdegrund, utgår främst från ett individuellt perspektiv i termer av personliga rättigheter, skyldigheter och ansvar. Lindgren (2001) menar att forskning har visat att skolans politiska styrning och praktik stämmer väl överens med det som motsvarar denna nygamla förståelse. Denna form ger en ökad individualisering i kombination med en återgång till ett traditionellt ordnings-, disciplin- och förmedlingsperspektiv. Detta sker i riktning mot en juridisk och individuell identitet och då på bekostnad av politisk och kollektiv identitet, vilket innebär en förskjutning av socialisationen av barnen. Lindgren (2001) hänvisar till Skolverket som menar att det skett en förändring i skolornas praktiska tillämpning av det demokratiska uppdraget från formella till informella och personorienterade beslutsprocesser. En sådan förskjutning kan innebära att skolans möjligheter att fostra till solidaritet kan betyda att lärarna styr eleverna till en utveckling; ”jag ser till att jag får det jag vill, så får du se till att du får det du vill sker. Lindgren (2001) menar att värdegrundsarbetet oberoende av skolans styrdokument svarar mot övrig utveckling i samhället och dess värdegrund. I linje med att det finns en dold läroplan, så finns det anledning att prata om en dold eller informell värdegrund. Demokrati är ett av de områden i värdegrunden som framstod i Lindgrens (2001) studie, som ett angeläget område att bedriva utvecklingsarbete och forskning kring, för att få en kompetensutveckling av ett prioriterat kunskapsområde. Lindgrens (2004) intervjuer visar att ett mångkulturellt klassrum har möjlighet att bli ett demokratiskt klassrum. För att olikheter ska mötas och befrukta varandra, krävs en medveten pedagogik, menar han. Det vill säga en pedagogik som tillåter att man vänder och vrider på frågor ur olika perspektiv så att en viss samhällsklass inte blir normgivande. I klassrummet möts barn som kommer från olika världar, både geografiskt och socialt menar Lindgren (2004) och det bör man som pedagog tänka på

när man undervisar i klassrummet. Lindgren (2004) gör även en intervju med Anders Holmgren (som forskar om relationsetik i klassrummet, där han försöker förstå hur värdegrunden kommer till uttryck i klassrummens relationer). I intervjuer framkommer ett hermeneutiskt tänkande om värdegrundsproblematiken. Då inriktar man sig på att förstå varandras livsvärldar, för att skapa en bas för att flera värdegrunder ska kunna mötas. Lindgren (2004) anser att det handlar om att flera livsvärldar kan mötas och berika varandra, istället för att någons livsvärld ska sammanvävas med den andras. Det finns delar i läroplanen som skulle kunna härledas till 1930-talets nazityskland med tanke på formuleringar som att överföra ett kulturarv i form av värden, traditioner, språk och kunskaper, menar Lindgren (2004).

Colnerud m fl.(2004) refererar till en studie av Helene Elvstrand baserad på klassrumsobservationer i svenska skolor under tiden 2002-2003. Observationerna hade en kvantitativ del som systematisk observation av arbetsformer (klassrum, individuellt arbete, grupparbete). En kvalitativ del handlade om etnografiskt material baserat på fältanteckningar från klassrum. Studien visar att helklass, grupparbete och individuellt arbete kan fungera på demokratiskt sätt, men på olika vis. I helklass genom att vara delaktiga i klassens gemensamma berättelse och i det kollektivet genom att skapa regler för gemensam samvaro. I grupparbetet kan samarbete utvecklas och i individuellt arbete kan eleven ges möjlighet att ha inflytande över sitt eget arbete och arbeta i sin egen takt. Colnerud m fl.(2004) menar att en arbetsform inte är mer demokratisk än en annan, men frågan om ”hur” demokratisk en arbetsform framstår är istället beroende av vad den fylls med och hur arbetet i klassrummet är organiserat. Det är skillnad om det demokratiska värdet är fokuserat på eleven som medlem i kollektivet eller som en individuell person i klassrummet. I studien framkommer att det skett en förändring då det gäller arbetsformer i klassrummet, det har gått mot en ökning av individuellt arbete, vilket kan ses som en individualisering av klassrummet. I relation till demokratiska värden är det den individuella elevens rättigheter som framkommer, den individuella elevens rätt att göra sin röst hörd och göra egna individuella val i klassrummet. Detta ser man när eleven gör sin egen planering och får inflytande över sitt eget skolarbete. Studien visar att relationen eller mötet mellan elever och mellan elever och lärare är viktigt och att demokratiska värden kommer till uttryck vid sådana tillfällen. Lärares bild av eleven påverkar relationen eller mötet, och från synen på elevens kompetens så blir det nära till hands hur delaktig eleven blir i sin lärsituation. Detta avgör även elevens status som demokratiskt subjekt och dennes möjlighet att delta i det sociala livet. Studien visar få exempel då eleverna är organiserade som ett kollektiv och tillsammans gör sina röster hörda, dessa tillfällen är då de till exempel ska välja vad som gemensamt ska läsas i tidningar. Colnerud (2001) drar två slutsatser från sin studie:

- att lära eleverna demokratiska spelregler, för att i framtiden fungera som demokratiska medborgare. Detta synsätt betraktar barn och barndom som en transportsträcka till vuxenlivet
- att lärandet ligger i att praktisera demokrati. Detta synsätt ger en syn på barn som rättighetsbärare. För denna tanke ges stöd i FN:s barnkonvention. Detta synsätt räcker inte, enligt Colnerud bör det praktiseras och upplevas människor emellan.

Läroplanen för den svenska skolan har båda synsätten menar Colnerud m fl. (2004). Skolan ska både förbereda och fostra demokratiska medborgare och även vara en

demokratisk arena där eleverna har möjlighet till inflytande och delaktighet i sin skolvardag.

Fjellström (2004) nämner i sin studie att det etiska värdegrundsperspektivet behöver klargöras i de sammanhang som det tillämpas. Med det menas att definitionen behöver tydliggöras med tanke på språkliga innebörder, som i frågor om när, var och hur, på vilket sätt och med vilken ambitionsnivå de ska gälla i den aktuella situationen. Grunder för val och beslut kan vara olika och mer eller mindre relevanta i olika situationer, och dessa kan vävas samman på skilda sätt beroende på livs- och samhällsfär och de människor det handlar om. Etik och värdegrund är inte fasta värden. De förändras beroende på sin praktiska giltighet. Med tanke på det menar Fjellström (2004) att det moraliska språket behöver vidgas, för ex. termer som ”gott”, ”ont”, ”rätt”, ”fel” och ”plikt”. Dessa begrepp är färgade ur enskilda individers personliga värderingar, vilket inbjuder till enögdhet. Fjellström (2004) nämner att vi i stället bör prata om moraliskt ansvarigt och oansvarigt handlande och det kräver i sin tur medvetenhet, engagemang, kreativitet och personligt ansvar från de som är aktiva i en situation.

Värdegrund i skolan

Skolans värdegrund skrevs fram i den senaste läroplanen (Lpo 94). Fjellström (2004) anser att det är oklart vad värdegrunden ska innehålla, den är endast vagt beskriven. Värdegrunden uppfattas i huvudsak som demokratiska värderingar och dessa ska uppfattas konkret och praktiskt under lärarutbildningen, menar han. Fjellström (2004) nämner att det saknas implementeringsprinciper, som att lärarstuderande ska lära sig att identifiera och kritiskt pröva normer och värden i verksamhetens styrdokument och i konkret handling. Värdegrunds- och fostransfrågor framställs som om de gäller kunskap och då skiljer man inte mellan är-frågor (där objektiv kunskap söks) och bör-frågor (där det önskvärda efterfrågas), menar Fjellström (2004). Läraren har ett ansvar för barns och ungdomars utveckling och det ansvaret kräver kunskaper om barns och ungdomars språk- och kunskapsutveckling och även om att hantera kroppsspråket. Det handlar inte enbart om det verbala och icke-verbala, utan också om språklig variation, sociala, regionala och interkulturella skillnader, nämner Fjellström (2004).

Allas lika värde - flickor och pojkar

Lundgren (2000) har i sin studie följt en skolklass från årskurs 7 till 9, genom deltagande observationer. Hennes fokus var inte att studera verbal kommunikation, utan hur kommunikationen gick till. Hon fann att diskussioner om jämställdhet, när det diskuteras i skolor av lärare och elever, ofta utgår ifrån föreställningen om att det finns skillnader mellan könen, som ”livliga pojkar” och ”tysta flickor”. Dessa könsstereotyper tenderar att förstärka könsrollerna och ojämställdheten, vilket inte är legitimt, men att det är en förklaring. Olikheterna som benämns med ”manliga erfarenheter” och ”kvinnligen erfarenheter” innebär att man anpassar sig till rådande könsnormer, återskapar dessa och de accepteras som sanna och givna, de blir cementerade, menar hon. För att undvika det och för att skolan skulle bli mer mångsidig, så skulle exempelvis termer som ”förenande kunskap” och ”åtskiljande

kunskap” ersätta de vanliga och vardagliga uttrycken ”manlig kunskap” och ”kvinnlig kunskap” anser hon. På det viset skulle man undgå att förbinda vissa sorters kunskap till könet.

Utmaningar för förskola, skola och lärarutbildning

Disciplinering och kontroll är djupt rotade termer hos många verksamma pedagoger och i samhället i stort, det gör att många pedagoger som argumenterar för värden i termer av kommunikation, delvis känner sig motarbetade, nämner Linnér (2005) i sin avhandling. Det krävs inte enbart kunskap och vilja för att kunna eller orka arbeta i motvind, utan det behövs även beredskap och mod för att klara av att arbeta i kulturell motvind. Annars är det lätt att passivisera, distansera, segregera och asymmetri tar överhand från ömsesidig respekt, integration och öppenhet, nämner Linnér (2005). För att ge barn och ungdomar en verklig och ärlig möjlighet att utveckla demokratisk och moralisk kompetens, så är det en viktig utmaning för skolan att man funderar på vilken ordning; disciplin och kontroll eller respekt, ansvar och delaktighet, det är som gäller i klassrummet och i skolan.

I sin studie tar Fjellström (2004) upp lärarens komplexa fostransuppgift. Linnér (2005) skriver att många som börjar lärarutbildningen har erfarenhet av förskola och skola som elever, vilket gör att de har föreställningar om vad god eller icke god undervisning är och bör vara. En viktig utmaning för lärarutbildningen är att utveckla en pedagogisk praktik, där elevers föreställningar problematiseras och utmanas, menar hon. Det handlar om kritisk självreflektion om det man tar för givet och de egna föreställningarna, för att skapa utrymme för kommunikationsmöjligheter.

5. Metod

Min avsikt med detta arbete är att få ökad förståelse kring hur lärare uppfattar och beskriver skolans demokratiska värdegrund i betydelsen av allas lika värde. För att få svar på mina underökningsfrågor har jag använt mig av vissa tekniker och metoder som

jag ska beskriva här under metodavsnittet. Jag börjar med ett avsnitt om de vetenskapliga förhållningssätten hermeneutik och positivism, där jag enkelt beskriver vad de handlar om. Därefter redogör jag för hur jag gått tillväga och jag tar även upp om forskningsetiska principer.

Hermeneutik och positivism

Hermeneutisk forskning utgår från tolkning. Positivism utgår från att vetenskap handlar om sådant som kan fastställas som objektivt sant och som kommer fram från empirisk grund, alltså observerbar verklighet där säkra samband och sakförhållanden fastställs. Det gör att en del positivistiska forskare anser att hermeneutik inte är vetenskap. Många menar att forskare som använder kvantitativ data (ex inom naturvetenskapen) inte kommer ifrån tolkningen av dessa (Rosenqvist och Andréén 2006). Och det gör att gränsen mellan de olika vetenskapliga förhållningssätten inte är så tydlig, som man vill tro.

I den här studien använder jag mig av hermeneutisk tolkning. Det är den metod som jag funnit mest lämplig för att få svar på det som ska undersökas. Rosenqvist och Andréén (2006) skriver att hermeneutisk metod är en tolkningslära inom vetenskapen, som strävar efter förståelse genom tolkning, där tolkningen sker i flera steg, där man:

1. ... söker efter en helhetsbild av det empiriska materialet
2. ... söker efter mönster och/eller teman av det empiriska materialet
3. ... jämför tolkningar på teman och mönster som tidigare forskare funnit

Kvalitativ intervju

En intervju kan göras med *kvantitativ metod*; som syftar till att undersöka hur mycket, hur stort och mängden av något, eller *kvalitativ metod* som syftar på arten, beskaffenheten av något (Kvale 1997). Vilken metod som väljs är beroende av vilka forskningsfrågor som ställts.

Detta forskningsarbete handlar om demokratisk värdegrund. Det är ett begrepp som kan förklaras och tolkas på olika sätt och med tanke på det så hör metoden i detta arbete till en tolknings- eller förståelselära. Enligt Ödman (1979/1994) är hermeneutikens natur att inte tvinga sig på och då är en grundförutsättning för en intervju att den förs på lika villkor, så det leder till ökad förståelse. Undersökningen har en fenomenologisk ansats, det som visar sig, eftersom det handlar om *lärares uppfattning* och *förståelse* av skolans demokratiska värdegrund i betydelsen allas lika villkor. Detta gör att jag väljer att göra kvalitativa intervjuer. Kvale (1997) nämner att den är en känslig och kraftfull teknik, med tanke på att den kan förmedla den intervjuades situation till andra ur "sitt eget" perspektiv och med "egna ord", för att fånga erfarenheter och innehåll ur den intervjuades vardagsvärld. Det är mycket man ska tänka på i en intervju, därför har jag valt att beskriva den grundligt. Det finns mycket man behöver tänka på, för att skapa trygghet och för att kunna koncentrera sig på att lyssna. Allt för att intervjupersonernas svar ska komma fram och färgas så lite som möjligt av mig och det som jag tagit reda på i teorierna.

En intervjuares uppgift är att möta den intervjuade *empatiskt*, att försöka förstå och följa svaren i intervjusituationen. Lantz (1993) skriver att det kan man göra genom att försöka lämna sig själv och ställa sig ”i den andres skor” och betrakta undersökningsobjektet utifrån det perspektivet. Detta gör att jag förstår att det kan finnas en skillnad mellan hur jag som intervjuare förstår och ger något en mening och hur den som blir intervjuad förstår och ger samma fenomen mening. Min uppgift som intervjuare är att fånga intervjupersonens uppfattning och med tanke på det är empatisk förmåga viktig i intervjusituationer, menar Lantz (1993).

Häger (2001) nämner att i ett möte med människor som en intervjusituation är, handlar det om att skapa en miljö och en situation där människorna känner sig trygga och vågar öppna sig och berätta, så att det inte blir en kamp om vem av de närvarande som ska hamna i överläge. En trygg miljö kan delvis skapas genom att intervjuaren;

- *lovar anonymitet*, jag tydligt talar om att jag vill ha information och inte tänker ange honom/henne som källa
- *tänker på tonläget*, att jag som intervjuare har en mjuk och vänlig ton, för jag är inte ute efter att döma eller argumentera, utan för att lyssna och lära.
- *är påläst i ämnet*, för att öka förtroendet och ställa kunniga frågor

Öppna frågor och förmågan till ett *aktivt lyssnande* är det mest effektiva verktyget i intervjuandets konst, nämner Häger (2001). Öppna frågor lägger bevisbördan på den man intervjuar. En öppen fråga kräver att man förklarar eller utvecklar och en sådan brukar börja med frågeorden: *Vad? Hur? Varför?* För att fokusera och få fram specifika fakta kan även orden: *Vem? Var? När?* behöva användas. En fråga som Häger (2001) tycker fungerar bäst om han tappat tråden, får blackout, blir stressad, tappat vad som sagts är ”*Hur då?*”. Den frågan gör att den utfrågade tar om sitt resonemang. *Lyssnandet* är den viktigaste delen av intervjumetodiken enligt Häger (2001). För att bli en bättre lyssnare så kan man visa att man lyssnar genom nickningar och kommentarer och även genom att våga vänta på svar genom ögonkontakt. Bättre lyssnare blir man även genom att tänka mer på svaren, än på frågorna man vill ställa. Ett till plus för lyssnandet är om man tonar ner sig själv och gör intervjupersonen till huvudperson. Den som drabbas av frasen ”Jag hör vad du säger” känner sig dum och förolämpad, bättre är att säga ”Jag förstår” istället. Skillnaden i de två sätten att visa att man lyssnat är stora. Om man inte förstår det, har man inte förstått vad lyssnandet innebär, nämner Häger (2001).

Forskningsetiska principer

För människans och samhällets utveckling är det viktigt med forskning. Därför är det viktigt att forskningen inriktas på väsentliga frågor och har hög kvalitet, vilket innebär att befintliga kunskaper utvecklas och fördjupas och tillvägagångssätt förbättras. Detta kallas för forskningskrav. I forskningen behöver vi ett individskyddskrav, som gör att individer inte utsätts för psykisk eller fysisk skada, förödmjukelse eller kränkning. Vetenskapsrådet nämner i *Forskningsetiska principer* att individskyddskravet kan förklaras i fyra allmänna huvudkrav på forskningen, som jag tolkat så här;

1. *Informationskravet*, innebär att forskaren informerar de berörda om forskningens syfte, deras uppgift och vilka villkor som gäller för deras deltagande. Detta tog jag upp i det brev (bilaga 12.1), som jag lämnade till skolans rektor, som lade ut det på intranätet för skolan.
2. *Samtyckeskravet*, innebär att deltagarna har rätt att själva bestämma om de vill vara med, hur länge och om de vill hoppa av. Undersökningen var inte av privat natur, utan inhämtandet skulle ske från personal och platsen skulle vara deras arbetsplats, en skola. Med tanke på det så berördes en tredje part, skollädaingen. Detta tänkte jag på, därför tog jag en första kontakt med rektorn på den skola jag valt och visade honom nämnda brev.
3. *Konfidentialitetskravet*, handlar om att alla som ingår i en undersökning ska ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna ska förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan ta del av dem. Det enda jag vet om dem jag intervjuat är förnamn och vilken skola de arbetar på, förutom en lärare som jag känner en aning privat. Redovisningen av undersökningsresultatet är gjort så att lärarna benämns med lärare 1 = L1, lärare 2 = L2 osv. och de är inte efter intervjuordning eller någon annan ordning, utan helt hur som helst.
4. *Nyttjandekravet*, innebär uppgifter som är insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål. Denna undersökning handlar om att tolka ett begrepp om hur lärare uppfattar och förstår det, med anledning av det så finns det inga uppgifter om enskilda personer i detta resultat.

Tillvägagångssätt

Jag bestämde mig för att gå till en F-9-grundskola, som funnits länge, där inga förslag om nedläggningar funnits från kommun, utan en skola med arbetsro. Där ta kontakt med rektorn, för att få tillåtelse och samtycke att genomföra min undersökning. Jag hade med mig nämnda brev till lärarna (bilaga 11.1) med beskrivning på hur jag skulle gå tillväga och hur de lärare som ville delta kunde kontakta mig, ifall de ville vara anonyma. Rektorn mejlade även ut internt en förfrågan om möjlighet att delta i denna undersökning. Jag fick även hjälp av rektorn att låna ett konferensrum för att utföra intervjuerna, för att göra det så enkelt som möjligt för deltagarna att delta.

Min uppfattning är att jag fick god kontakt med lärarna och det blev reflekterande pratstunder om skolan och lärandet. Anledningen till att intervjuerna blev som öppna samtal, var att det verkade ”enkelt” för lärarna att delta. De fick vara i sin arbetsmiljö och det var de som valde tid för tillfället efter hur det passade dem.

Jag använde mig av en digital-recorder, som jag testade under ”lära känna”-delen (då jag skapade kontakt med intervjupersonen) precis innan intervjun började. Jag gjorde en klar och tydlig start, när intervjun började för inspelning och jag gjorde även ett klart och tydligt slut, när intervjun var klar. Jag spelade in intervjuerna för att få intervjupersonernas exakta uttryck och meningar, därefter skrev jag ut intervjuerna.

Intervjupersoner

Rektorn på skolan var hjälpsam och jag fick även hjälp av en lärare att hitta en till lärare som ville delta. En lärare kände jag sedan tidigare, vi har pratats vid någon enstaka gång och att vi känner igen varandra genom privatlivets vägar. Lärarna jag intervjuade

hade alla arbetat på skolan allt i från ett par år och längre. En lärare hade inte fått det bekräftat från rektorn att denne skulle delta, hon hade lämnat intresseanmälan enbart och rektorn hade meddelat mig om att det var klart, en miss i kommunikationen. Vi redde ut det på plats, läraren fick lämna återbud på direkten, ifall denne kände att varken tid, lust infann sig. Efter en kort stunds betänketid ville läraren delta och gjorde det tryggt och avslappnat.

Bearbetning av empiriskt material

I det här avsnittet beskrivs hur jag bearbetat och redovisas det empiriska materialet. För att tydliggöra resultatet av min bearbetning av det empiriska materialet har jag i en första beskrivning redovisat intervjupersonernas utsagor. I ett andra steg har jag sammanfattat utvalda utsagor av intervjupersonerna var för sig. För varje undersökningsfråga letade jag i hela intervjun efter utsagor, eftersom intervjufrågorna var snarlika varandra i spiralliknande form och det förklarar anledning till att utsagorna finns spridda i intervjuerna. När jag bearbetade materialet försökte jag följa dessa steg:

1. Sökte efter en helhetsbild av det empiriska materialet
2. Sökte efter teman eller mönster (delar) av det empiriska materialet
3. Jämförde tolkningar på teman och mönster (delar) som tidigare forskare funnit

De fyra utskrivna intervjuerna är sammanlagt på cirka 30 sidor. För att fånga en helhetsbild av materialet och hitta mönster eller teman sammanfattade jag utvalda utsagor (se bilaga 3), efter att ha läst intervjuerna i sin helhet flera gånger. De utvalda utsagorna av intervjupersonerna är sammanfattade var för sig.

Resultatet av undersökningen har analyserats och tolkats genom att jag i svaren hittade återkommande begrepp, som jag sett som betydelsefulla ur lärarnas perspektiv. Begreppen är lärares beskrivningar av den demokratiska värdegrunden; *diskussion*, *delaktighet*, *jämställdhet*, *mångfald*, *värdegrundsarbete* samt *relation* och *kommunikation*. De sistnämnda begreppen presenteras tillsammans under sista huvudrubriken för att dessa påverkar varandra och det är svårt att tolka och analysera dessa begrepp var för sig.

Reflektion om metod och tillvägagångssätt

Min uppfattning är att mitt tillvägagångssätt i detta arbete har skett på ett rimligt och noggrant sätt. Eftersom ett av begreppen och budskapen i den demokratiska värdegrunden var det humanistiska medmänskliga samspelet, som lyftes fram i detta arbete och den delen av demokratiska värdegrunden får ofta stå tillbaka för politiska beslutssätt och andra beslutssätt och metoder med demokratisk värdegrund. I detta arbete så tydliggörs den humanistisk medmänskliga delen på ett komplext sätt. Flera intervjupersoner som ger samma begrepp som svar, men med olika definitioner beroende på vilka egenskaper, erfarenheter, tankar intervjupersonen har.

Intervjufrågorna var spiralformade för att komma på djupet med hur intervjupersonerna uppfattade och förstod demokratisk värdegrund. Jag fick leta lite överallt i intervjuerna efter svaren på mina frågor, för de gick i varandra. Det gör att jag gjorde ett noggrant arbete med intervjuerna, för att kunna se detta och tydliggöra det. Vid intervjuer kan man aldrig lyssna för noga och vara för lyhörd för hur och vad den intervjuade svarar. Det gör att man, när man som jag, efteråt lyssnar på intervjuerna (som var inspelade), hör svar som man känner att där borde jag ha haft en följdfråga om det som svarades. Den känslan hade jag vid något tillfälle. Och att man inte glömmer att sina egna förutfattade meningar och värderingar i det man ska undersöka, vinklar och påverkar resultatet. Mina förutfattade meningar och värderingar i den här undersökningen hade jag med mig under arbetets gång genom att kritiskt tänka och ifrågasätta mig själv i det mesta jag skrivit, för att det skulle påverka arbetet så lite som möjligt. En människa har sin värdegrund i sitt liv och den som undersöker något är en människa.

Mitt resultat och tolkningar i detta arbete har gett mina tankar och erfarenheter en djupare betydelse vad det gäller kommunikationen mellan människor. Jag har arbetat som frisör i många år och i det arbetet är det viktigt att bygga relationer för att behålla kunder. Det gör man genom att vara lyhörd för den kund som för tillfället sitter i frisörstolen, vad den vill göra, läsa, ha tyst, prata, hur den vill ha håret och allt det är inte något som man endast uttalar, utan man behöver även se kroppsspråket, lyssna på röstläget, ifall kunden verkligen menar det den säger. All denna omedvetna okunskap har blivit medveten kunskap för mig, genom att jag gått kommunikationskurser. Och jag förstår i efterhand att jag tränat upp denna förmåga genom mitt relationsbyggande med mina kunder på frisersalongen och det har varit viktigt för kommunikationen. Jag jobbar även som timvikarie på ett behandlingshem för ungdomar och i det ser jag också hur viktig och vilken betydelse det har att vara i kontakt och ha relation med ungdomarna där. Det gör skillnad med tanke på att vi alla är människor och vill bli respektfullt behandlade, oavsett om det vi gjort är mindre bra eller bra.

Tillförlitligheten i detta arbete tycker jag är stor. Jag har tagit med olika referenser i teoretisk utgångspunkt och tidigare forskning, dessa har förstärkt resultatets svar i form av begrepp, men det har också gjort så att resultatet har tolkats och beskrivits i ett vidare perspektiv. Detta visar att varje människa är unik och har sin egen syn på demokratisk värdegrund och det finns inga rätt och fel, utan olika.

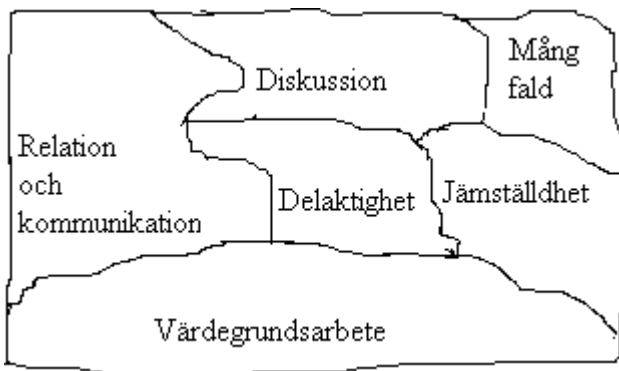
Det här arbetet kan användas som diskussionsunderlag för att kunna använda sig av demokratisk värdegrund i sitt liv, på fritiden, i arbetet eller i skolan. Detta att se, vad många och vilka saker som har betydelse i demokratisk värdegrund, gör att man med hjälp av denna kunskap kan forma sitt eget naturliga sätt med demokratisk värdegrund i betydelsen allas lika värde.

6. Resultat

I det här avsnittet beskriver jag bearbetningen av det empiriska materialet och hur jag tolkat och analyserat det för att få fram resultatet i den här undersökningen. Resultatet redovisas i de tre undersökningsfrågorna från syftet i den här undersökningen.

Redovisning av det empiriska materialet

Det mönster/pussel som här redovisas kan illustreras som figur 1 visar. I det färdiga pusslet behöver delar och helhet hänga ihop, nämner Ödman (1974/1997), vilket är den hermeneutiska spiralens kännetecken. Med det menas att mönstret/pusslet är en bild av delar och helhet som forskaren har kastats emellan då han/hon närmar sig forskningsobjektet. När delarna harmoniserar med helheten och helheten harmoniserar med delarna är tolkningen riktig och man har uppnått förståelse för det man forskat om.

Figur 1. En illustration av demokratisk värdegrund, så som pusslet ser ut i sin helhet med alla mönsterdelarna (begreppen som tolkades fram i den här studien). Pusslet kan liknas vid en verktygslåda, där själva lådan är relation och kommunikation, verktygen är diskussion, delaktighet, jämställdhet, mångfald och värdegrundsarbete (som även skapar grund för mönsterdelarna).

Under varje rubrik nedan redogör jag för det mönster som framgår av fig. 1, det vill säga mönstren som växte fram under bearbetningen av de utvalda utsagorna. Under varje mönsterdel finns utsagor från alla lärare som deltog i undersökningen, för att få fram mångfalden i arbetet, eftersom det är små nyanser som avgör skillnader eller likheter i tolkningen.

Lärarnas beskrivning av demokratisk värdegrund

Intervjupersonerna beskriver demokratiska värdegrunden på skilda sätt. Värdegrunden beskrivs ur olika perspektiv. En intervjuperson ser det utifrån vilken social miljö eleven kommer, en annan ur genusperspektiv och några beskriver demokratiska värdegrunden som att eleverna ska få den hjälp, samma rätt och möjligheter som de behöver utifrån varje elevs behov.

... alla ska ha ett lika värde, oavsett var man kommer ifrån, socialt, och kulturellt och alla andra skillnader som kan vara ... ska ingå också, att man ska se alla individer och deras olikheter (L1)

... alla ska bli lika sedda, både tjej som kille ... ur genusperspektiv (L2)

... alla ska ha ett lika värde, alla ska få den hjälp de faktiskt behöver för att lära sig ... att man ska ha samma rätt och möjligheter ... och det står i kursplanen (L3)

... alla ska ha samma möjlighet och rättighet att få samma men inte lika hjälp... utan hjälpen är anpassad till deras behov, om de har funktionshinder eller vad det nu kan vara... skolan kan inte vara lika för alla, men att skolan är en skola för alla, anpassad för alla (L4)

... i lärsituationen

*= mönsterdel som hör till mönstret så som figur 1 (sid.22) illustrerar.

*Diskussion**

Intervjupersonerna beskriver diskussionens betydelse för skolans demokratiska värdegrund på skilda sätt. Ett sätt som några intervjupersoner beskriver är att eleverna får vara med och diskutera hur man ska arbeta på lektionerna, hur innehållet ska se ut. Någon intervjuperson tyckte att ett annat sätt är att arbetslag, ibland tillsammans med skolledning, har diskussioner i förebyggande syfte för att lösa problem (exempelvis rasism). Man har pedagogiska aftnar, till exempel kursträffar. En annan tyckte att om en spontan diskussion om värden och normer startade på en lektion, så offrade man det som man tänkt diskutera på lektionen.

... ska det diskuteras om en bok på lektionen och den handlar om relationer, om kärlek mellan samma kön, olika samhällsklasser och eleverna vill diskutera detta, då får man offra lektionen för en sådan diskussion (L1)

... skolledning och lärare hade en kursträff där rasism diskuterades i form av diskussioner i smågrupper ... eleverna ska ha lite medbestämmande, att ha diskussioner hur lektionerna ska se ut, demokrati helt enkelt (L2)

... en diskussion kring kursplanen kan man ha ... nu när vi är tillsammans här, så ska vi ju följa den här kursplanen, hur gör vi det ... för det här ska vi lära oss, men hur tycker ni (L3)

... lärare och skolledning har många diskussioner kring detta, bara att denna skola haft lite invandrarproblem... så har de haft förebyggande diskussioner kring hur detta ska hanteras ... det förekommer pedagogiska aftnar där arbetslagen diskuterar olika problematiker, bland annat den här (L4)

*Delaktighet**

Intervjupersonerna beskriver delaktighet på skilda sätt, några menar att eleverna ska påverka hur de vill jobba med olika saker, en annan beskriver att man inte direkt diskuterar demokrati, utan att eleverna får vara med och bestämma. En annan intervjuperson menar att eleverna inte har någon vana att planera och att det skulle kunna göras mer för upplägget på lektionerna och ytterligare ett sätt är samarbete med vårdnadshavaren för att minska anonymiteten och det skapar trygghet menar en intervjuperson.

... elever får möjlighet att påverka vilket sätt de vill jobba med olika saker, om de vill göra det muntligt, skriftligt eller grupparbete och det är viktigt (L1)

... eleverna inte vana att vara med och planera, de skulle kanske lärt sig det tidigare i grundskolan ... mycket mer skulle kunna göras kring upplägg av lektioner tillsammans med eleverna (L2)

... inte att man direkt diskuterar demokrati med eleverna utan mer att man får dem att vara med och bestämma med frågor typ; vad tycker ni om det här? Hur skulle ni vilja göra? Hur mycket tid behöver ni? Har ni idéer ... så att man som lärare inte bestämmer rakt av ... då lär de sig att själva känna vad de vill och de känner sig sedda och att man lyssnat på dem (L3)

... samarbete med vårdnadshavarna är viktigt ... anonymiteten minskar, du är sedd som elev och din lärare känner dina föräldrar ... det skapar en form av lugn och trygghet, oftast i alla fall (L4)

*Jämställdhet**

Några intervjupersoner tycker att jämställdhet är ett sätt där lärarens uppgiftsval kan bli bedömda av eleverna och ett annat sätt är när en lärare försöker tona ner sin lärarroll och lyfta fram tysta elever. Någon intervjuperson tycker att det ska vara jämnt mellan flickor och pojkar, fast pojkar tar mer plats. En intervjuperson tycker att en del grupper har idéer om hur man ska göra, medans andra elevgrupper vill att fröken bestämmer, vilket denne tänker på själv i lärsituationen. En annan intervjuperson tycker det är en traditionell fråga och att läraren uttalar arbetsordningar som till exempel alla ska arbeta med alla, att man jobbar flicka och pojke, alla byter platser med.

... de får även bedöma lärarens uppgiftsval (L1)

... det ska vara jämnt mellan killar och tjejer, fast killar tar mer plats ... jag försöker tona ner min roll som lärare och lyfta fram de tysta, locka dem att prata mer ... lyssna mer (L2)

... en del har idéer på hur man ska göra och andra grupper vill att fröken ska bestämma, tänker mycket på det själv i lärsituationen (L3)

... alla ska ha lika stort talutrymme, flicka och pojke, men det här är en traditionell fråga, men man kan konstatera att pojkarna många gånger tar för sig mer ... att man uttalar ordningar "alla får jobba med alla", att man jobbar flicka-pojke, alla byter platser, att det är en självklar rutin (L4)

*Mångfald**

En intervjuperson tycker det är viktigt att få eleverna att inse att man är olika och några intervjupersoner tycker att det är viktigt att man som lärare är lyhörd i klassrumssituationerna och att man lyssnar för att se vilka som klarar egen planering och vilka som behöver stöd och delmål. Och en intervjuperson tycker att alla inte klarar individuellt lärande (det fria demokratiska) och behöver då styrning.

... viktigt är att få eleverna att inse att man är olika, att man tycker olika, att man måste respektera det, men kanske inte alltid acceptera det, men man måste ändå lyssna (L1)

... viktigt att vara lyhörd i klassrumssituationer så man ser vilka som klarar av egen planering fullt ut och vilka som behöver stöttning och delmål för att nå slutplanering, det lär man sig ganska snabbt även om man har tjugofem elever i klassen ... att vara flexibel när det gäller vad eleverna ska göra (L2)

... lyhörd bör man vara för det är viktigt att lyssna vad de vill göra och jobba med för att lära sig... elever tycker om olika saker ... läraren har en kursplan som man ska följa, men elever har ju ändå sina åsikter så det är viktigt att eleverna känner att läraren lyssnar på vad vi känner (L3)

... det har varit väldigt på modet de senaste åren med individuellt lärande och alla klarar det inte
... en del klarar det fria demokratiska och en del vill ha styrning (L4)

*Värdegrundsarbete**

En av intervjupersonerna tänker själv på värdegrunden i lärsituationen med eleverna och övriga intervjupersoner ser värdegrundsarbetet som något man har som ett extra ämne utöver de andra ämnena till exempel mentorsstunder (då lägga in värderingsövningar ur "värdegrundshandbok" som skolan prenumererar på), livskunskap, temadagar och skolan har även olika grupper för arbetet med värdegrunden som till exempel likabehandlingsgrupp, sociala elevhälsoteam, kamratstödjare, pedagogiskt elevhälsoteam. En annan intervjuperson menar att man behöver stöd och intresse från kollegor och skolledning för att jobba med värdegrundsarbete. Hälften av intervjupersonerna tycker att skolan jobbar bra med värdegrunden och hälften tycker att det arbetet inte märks eller inte har kommit långt med det.

... skolan prenumererar på en "Värdegrundshandbok" som man kan använda sig av till lektioner om man känner till den, vilken inte används så ofta ... det jobbet har inte kommit långt, någon värderingsövning ibland på mentorsstunderna ... ett gäng lärare har gått en kurs i livskunskap och ska jobba mer med det som ett eget ämne att ha med på schemat ... för att jobba med det, behöver man stöd från kollegor, från skolledningen ... det krävs att skolan och skolpersonal har intresse för demokratisk värdegrund, alla har det inte... temadagar som lärarna har där önskemål från lärarna att ha med på elevens val exempelvis alkohol, sex, värderingar (L1)

... mentorsstunder varje vecka, där läraren kan hämta teman och uppgifter från "Värdegrundshandboken" på nätet som värderingsövningar ... likabehandlingsgrupp, sociala elevhälsoteam och pedagogiskt elevhälsoteam och kamratstödjare som hjälper till och rapporterar om det skulle vara något ... skolan känns väldigt bra och engagerad (L2)

... har inte märkt av att man på skolan har diskuterat eller tydliggjort värdegrundsarbetet hittills
... tänker på det själv i lärsituationen (L3)

... här på skolan är värdegrundsarbetet något som man jobbar mycket med, man pratar om det mycket i arbetslag, elevhälsoteam, i klasser ... demokratiska värdegrunden har stor betydelse för lärandet, men är lite kritisk till det (L4)

... i mötet mellan lärare och elev

Relation och kommunikation**

En intervjuperson tycker att relationen och kommunikationen till eleverna ska vara distanserad och inte för nära, som exempelvis kompisrelation. De andra tycker att nära relation är viktig i betydelsen empati, respekt och lyssnande. Intervjupersoner tycker att demokratisk värdegrund är det grundläggande för relation och kommunikation. En intervjuperson tycker att ärlighet, öppenhet, flexibilitet, positiv och att man är glad och personlig är viktigt i mötet med eleverna och att man kan se situationer ur den andres perspektiv (empati). En nämner att det är viktigt att tänka på kroppsspråket, genom t ex röstläge och tonfall kan man säga annat än vad orden förmedlar.

... respekten har stor betydelse, för alla elever vill ju känna att en lärare bryr sig och att man är en lika värd människa ... vid diskussion är det viktigt att inte vara på olika nivåer, exempelvis

eleven sitter, läraren står, läraren pekar med pekfinger, mitt i klassrummet, utan att man är på samma nivå ... väldigt viktigt för respekten att man är människor överhuvudtaget, att man lär sig det (L1)

... personlig med mina elever, med skillnad hur det ser ut från elev till elev ... öppen mot sig själv och till sina elever ... att man är ärlig, att kunna berätta lite eget om någon elev tycker det är jobbigt, att säga något från det egna livet får elever att öppna sig mer ... vara lyhörd, empatisk, väldigt viktigt att lyssna på varandra ... positiv i mötet med elever, även om de suckar och undrar varför man aldrig är sjuk ... glad är viktigt att man är och om situation kräver att man vågar visa att man är arg eller besviken ... öppet sinne för andra ... flexibel behöver man vara när man jobbar med unga människor, för mycket pågår i deras liv (L2)

... viktigt att lyssna, förstå just den eleven, hur den tänker, vad den vill ... trots många elever i klassrummet ska detta vara målet, se individen ... eleven ska känna sig sedd och hörd ... demokratiska värdegrunden ligger till grund för hela relationen, hur man är mot eleven, behandlar och tilltalar den ... viktigt med förmåga att se från den andres perspektiv ... handlar inte bara om kunskaper i skolan utan det handlar om att klara sig i livet, att bry sig om dem, vara empatisk och omtänksam (L3)

... hjärtlig relation med eleven, men eleven ska också känna någon form av hierarki ... man ska respektera varandra helt enkelt, lika väl som eleven ställer krav på läraren, så är det klart att läraren ska ställa krav på eleven, det upplever jag att eleverna uppskattar ... framförallt yngre lärare har försökt skapa någon form av kompisrelation och det är jag kritisk till, för eleverna vill ha en lärare som har lite distans, än att de köper det här kompisskapet, där man har eleverna alltför nära in på livet, det tror jag inte ett dugg på ... det ska vara någon form av distans (L4)

Sammanfattande resultat med slutsatser

Lärarnas beskrivning av demokratiska värdegrunden

Tillsammans täcker alla intervjupersonerna in flera perspektiv (som genus, kulturellt och andra skillnader) för att beskriva begreppet demokratisk värdegrund, men en och en svarar de olika kring aspekten ett allas lika värde. Svaren handlar om att vi får det vi behöver, har rätt till, hjälp osv., att vi har rättigheter som ska bli tillgodosedda.

... i lärsituationen

De viktiga begreppen för demokratiska värdegrunden i lärsituationen beskrivs och tolkas så här i resultatet:

- *diskussion;*
 - i förebyggande syfte för att lösa problem
 - om hur man ska arbeta och hur innehållet ska se ut
 - spontant om värden och normer
- *delaktighet;*
 - genom att påverka hur man vill jobba med olika saker
 - genom att inte direkt diskutera demokrati, utan att man får vara med och bestämma
 - genom att vara med och planera och att det kan göras mer för det upplägget
 - genom samarbete med föräldrar, elev och skola för att minska anonymiteten och det skapar trygghet

- *jämställdhet;*
 - som ett sätt där uppgiftsval kan bli bedömda av både lärare och elever
 - när en lärare försöker tona ner sin lärarroll
 - genom att det ska vara jämnt mellan flickor och pojkar
 - som att en del grupper har idéer hur man ska göra och andra elevgrupper vill att fröken bestämmer
 - genom att tänka på jämställdhet själv som lärare i situationer
 - genom att läraren uttalar arbetsordningar som till exempel alla ska arbeta med alla, att man jobbar flicka och pojke, alla byter platser med varandra
- *mångfald;*
 - är viktigt för att få eleverna att inse att man är olika
 - är viktigt genom att man som lärare är lyhörd i klassrumssituationerna
 - genom att man lyssnar för att se vilka som klarar egen planering och vilka som behöver stöd och delmål
 - för att alla inte klarar individuellt lärande, det fria demokratiska och behöver då styrning
- *värdegrundsarbete;*
 - där man tänker själv på värdegrunden i lärsituationen
 - är något man har som ett extra ämne utöver de andra ämnena, för att det är ovant för lärare att integrera det i skolämnena
 - i form av olika grupper för arbetet med värdegrunden som till exempel likabehandlingsgrupp, sociala elevhälsoteam, kamratstödjare, pedagogiskt elevhälsoteam.
 - då behöver man stöd och intresse från kollegor och skollledning för att jobba med värdegrundsarbete

... i mötet mellan elev och lärare

Begreppen från resultatet för demokratiska värdegrunden i mötet mellan elev och lärare beskrivs och tolkas så här i resultatet:

- *Relation och kommunikation;*
 - är viktiga för mötet mellan lärare och elev
 - ska vara distanserad till eleverna och inte för nära, ex. kompisrelation
 - är viktig i betydelsen empati, respekt och lyssnande
 - är grundläggande för demokratisk värdegrund
 - med ärlighet, öppenhet, flexibilitet, positiv och att man är glad
 - som är personlig
 - så att man kan se situationer ur den andres perspektiv
 - är kroppsspråket (ex. röstläge och tonfall kan säga annat än vad orden förmedlar) viktigt att tänka på
 - i form av demokratisk värdegrund finns det kritik för att alla klarar det inte

Slutsatser

Resultatet visar att demokratisk värdegrund är komplext. I lärsituationen används begreppen *diskutera, delaktighet, jämställdhet, mångfald och värdegrundsarbete* återkommande och begreppen;

- beskrivs på flera olika sätt utifrån personlighet, egenskaper och uppfattningar, och dessa visar sig genom hur personen värderar dessa begrepp och det ger ett visst beteende och förhållningssätt i lärsituationer

I mötet används återkommande tolkningar av begreppen *relation och kommunikation* som;

- beskrivs på flera olika sätt utifrån personlighet, egenskaper och uppfattningar utifrån deras värderingar kring begreppsparet, vilket ger ett beteende och förhållningssätt i mötet

7. Diskussion

I det här avsnittet diskuteras resultatet. Jag gör det genom fyra rubriker;

- *Demokratisk värdegrund - ett komplext begrepp*
- *Demokratisk värdegrund som förhållningssätt*
- *Det vi gör tillsammans*
- *Egna slutsatser*

Under varje rubrik har jag med återkopplingar från arbetets teoretiska utgångspunkt och tidigare forskning. Jag har även tagit in en ny referens, en kurs jag gått och den är med under rubrik; *Det vi gör tillsammans*. Den är med för den tydliggör och ger förklaringar till resultatet i detta arbete. Resultatet har sammantaget till stora delar bekräftat min tidigare uppfattning att den demokratiska värdegrunden har stor betydelse för arbetet i skolan. Det här arbetet har samtidigt visat att begreppet demokratisk värdegrund är komplext.

Demokratisk värdegrund - ett komplext begrepp

Undersökningen visar att demokratisk värdegrund är ett komplext begrepp. Med det menar jag att intervjupersonerna beskriver demokratisk värdegrund på skilda sätt. Det gör att arbetet med demokratiska värdegrunden på skolorna blir något som arbetas med extra utöver, alltså inte i hela dagliga verksamheten, utan man gör ett teoretiskt ämne av det, som till exempel livskunskap, mentorsträffar, likabehandlingsplaner, elevhälsoteam, temadagar mm. Med tanke på att det handlar om åtgärder, projekt och planer, så är demokratisk värdegrund något man tar till och lyfter fram vid ”problem” (som ex. kränkningar och mobbing). Demokratisk värdegrund behöver även praktiseras i positiv anda, integrerat i den dagliga verksamheten i skolorna.

De vuxna är barnens förebilder, vare sig de är medvetna om det eller ej. Därför är det av stor betydelse hur de vuxna agerar i kontakt med barn men även allmänt i barns närvaro. Demokratiträningen i skolan börjar därför med de vuxnas uppträdande mot varandra och i förhållande till barnen.

En lärsituation är ett möte mellan elev och lärare, där det ska skapas kunskap och lärande. Då är det av stor vikt hur vi bemöter varandra, vilken kontakt, relation vi skapar, genom det vill säga hur vi kommunicerar kroppsspråk, röstläge och ord bland annat i vår kommunikation med varandra. Pusselbitarna som jag tolkat och analyserat fram i detta arbete; *diskussion, delaktighet, jämställdhet, mångfald* och *värdegrundsarbete* visar hur komplext det är med demokratisk värdegrund i betydelsen ett allas lika värde. Pusselbitarna var för sig får en mångfald av definitioner, dels från resultatet, där lärarna beskriver dem på skilda sätt och dels från teorierna i detta arbete, som även de beskriver begreppen på skilda sätt, jämfört med resultatet. Varje människa har sin egen tolkning, sitt eget sätt att beskriva och förstå, som kommer av dennes livserfarenheter och värdegrund. Varje människa är unik. Med tanke på denna mångfald av människor i ett klassrum så är det av stor vikt att läraren synar sina föreställningar om lärsituationer i skolan, diskuterar med sina elever för att lära känna dem och de lära känna varandra. Även att eleverna ska lära sig kritiskt tänkande genom att lyssna på varandras tankar och åsikter, för att steg för steg lära sig att förändra, acceptera eller/och förstå varandras åsikter och tankar.

... lärare har en komplex fostransuppgift vilket i sin tur kräver en egen medborgerlig identitet, en yrkesetik och en god allmän moralisk kompetens... student börjar lärarutbildningen har den en mångårig erfarenhet av skola som elev... början av sin utbildningstid fasta föreställningar om vad god undervisning är och bör vara... erfarenheter från lärarutbildningen har visat att det många gånger kan vara svårt att utmana dessa väl etablerade föreställningar.

(Linnér 2005, s.171)

... diskussioner människor emellan är önskvärd och nämns som ett villkor för demokrati... öka förståelsen för andras tankar och åsikter samt leda fram till ökad tolerans... diskussioner och samtal ska man framföra sina synpunkter, men också lyssna på andra.

(Bernmark-Ottosson 2005, s.192)

... fungerande demokrati förutsätter mer eller mindre att medborgarna kan självständigt värdera vad som sker, för att kunna ta ställning i den demokratiska processen... från denna synpunkt en angelägenhet för skolan att träna eleverna i kritiskt tänkande och analys... eleverna ska få möjligheter att ta initiativ och ansvar.

(Larsson 2000/2004, s.61)

Värdegrunden är ju ett normsystem, som bygger på våra värderingar och normer. Det finns i mig som människa, som formats av den familj, samhälle och kultur jag lever i. Det är en betydelsefull del av mig, men som kan förändras med hjälp av kunskap om mig själv (vem jag är, vad jag står för). Det är viktigt att belysa och tydliggöra mina egna värderingar, fördomar och normer (min värdegrund) när jag ska jobba med människor. Just för att jag ska kunna lyssna och förstå en människa så värderingsfritt som möjligt och vara nyfiken, inte dömande på den jag möter. Vilket är viktigt för att skolan är en mötesplats med mångfald av människor, där värdegrundsarbetet skulle kunna vara ett möjligt medel för utveckling och förändring. Värdegrundsarbetet är oftast ett isolerat arbete på skolorna, för att det är svårt att hitta en gemensam ram för hur det ska gå till, med tanke på att det är många människor med olika åsikter som arbetar på en skola om vad som är viktigt i ett värdegrundsarbete.

... tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.

(Larsson 2000/2004 s.56)

... värdegrundsarbetet bedrivs i stor utsträckning som ett isolerat arbete vid sidan av det övriga skolarbetet och inte som en del av all verksamhet, vilket gör att värdegrundsarbetet blir ett delmål för sig självt istället för ett möjligt medel för utveckling och förändring.

(Lindgren 2001, s. 27)

Det har i det här arbetet för mig framstått som att demokratisk värdegrund har en stor betydelse för lärandet, framför allt med ett humanistiskt medmänskligt budskap. I det budskapet finns en viktig del, när man möter, arbetar med andra människor som är *relation och kommunikation* (verktygslåda), som består av dessa stora delar (verktyg), *diskussion, delaktighet, jämställdhet, mångfald och värdegrundsarbete*, som naturligtvis vart och ett av dem innehåller smådelar (skruvar och muttrar) ex. samtalsämnen, delaktighet på alla tänkbara sätt, kunskap om könsrollernas påverkan (så vi får vara människor med våra egenskaper utifrån det och inte utifrån könet), vara nyfikna på våra olikheter och värdegrundsarbetet som kan börja med mig själv (vem jag är, vad jag står för), till att lyssna hur vi arbetskamrater möter och var vi har varandra, till att få ut diskussionerna i klassrummen, hur eleverna vill ha det i klassrummet, vad behöver göras mm. Låta denna demokratiska spiral spira och inspirera. Min uppfattning är att vi bör vara nyfikna på varandra för nyfikenhet är ett positivt tillstånd, som är viktigt för kunskap och lärande. Vi lever i ett samhälle med en mångfald av uppfattningar och människor från olika kulturer och länder, vilket gör att skolan måste träna eleverna i vad demokrati är, de behöver få uppleva det för att förstå värdet av det.

... vi lever nu i ett pluralistiskt samhälle, och vuxna i skolan och samhället måste förhålla sig till detta faktum. Denna mångfald av uppfattningar kan utgöra en positiv kraft i den pedagogiska verksamheten. Mångfald kan nämligen motverka enfald.

(Orlenius 2001, s. 203)

... minoriteterna inte känner sig stödda av vår demokrati... anledning till förnyelse av vår demokrati... skolan har en särskilt viktig uppgift i utvecklingen av denna vision... handlar här heller inte bara om information, utan om ett grundläggande arbete med synsätt. Det kan bäst ske i en skola som själv fungerar demokratiskt, en skola som tar både lärare och elever på allvar.

(Dalin 1994, s. 91)

Demokratisk värdegrund som förhållningssätt

Vi behöver en mängd kunskap om demokratisk värdegrund och vad den består av. Vi behöver förstå att fundamentet för demokratisk värdegrund är ett *humanistiskt medmänskligt budskap*. Mina forskningsresultat visar tydligt att det har med samspelet mellan människor att göra, hur kommunikationen går till och vad man bör tänka på. För att bli trygga med demokratisk värdegrund som förhållningssätt, så behöver vi bli medvetna om att det handlar om hur jag blir bemött som medmänniska, vare sig jag är barn, ungdom eller vuxen. Det styr min självbild, som påverkar mitt beteende, vilket styr andras bild av mig, som påverkar andras beteende mot mig, som styr min självbild. Allt det här påverkar och styr mig i en negativ eller positiv spiral som människa, i allt

från kunskap och beteende, till livets mening med tanke på begreppen i detta arbete; diskussion, delaktighet, jämställdhet, mångfald och värdegrundsarbete. I förhållningssättet demokratisk värdegrund behöver vi använda oss av empati för att kommunicera människor emellan. För att människor ska kunna leva med varandra i samhället behöver vi ha balans mellan kunskap och beteende, vilket demokratisk värdegrund stärker.

... för att den mellanmänskliga atmosfären ska vara demokratisk och då handlar det om i hög grad om kommunikation mellan människor i synnerhet med olika bakgrund, samt om empati, inlevelseförmåga.

(Larsson 2000/2004, s.56)

... viktigaste problemet för skolan rör relationen mellan kunskap och beteende, för lärdomar i studiegången påverkar personligheten, räcker inte bara att vara bra, man behöver vara bra på att leva som social individ, att leva med andra, det man får och det man ger bör vara i balans, inte materiellt utan vidga och fördjupa det medvetna livet, innebörd och mening.

(Dewey 1985/1997, s.135)

Det vi gör tillsammans

Demokratisk värdegrund med ett humanistiskt medmänskligt budskap, är ett sätt att kommunicera med varandra. Vi kommer inte undan kommunikationen, för det är vårt sätt att samspela med varandra som människor. Två av de viktigaste delarna i kommunikationen är att jag för mig själv tydliggöra mina egna tankar (värderingar, fördomar mm) om den jag möter, kommunicerar med, och om mitt eget mående för en rakare och ärligare kommunikation. Anledningen till det är att: har jag kunskap om det, så påverkas inte mitt kroppsspråk, röstläge och det jag säger av det jag tänker om personen jag möter, det gör att den inte känner sig bedömd i förväg. Detta är viktigt i klassrummet mellan lärare och elever, så att eleven inte bedöms efter tidigare händelser. Med tanke på kommunikationens betydelse och hur den går till, så är det viktigt att förstå kommunikationens betydelse för elevers möjlighet att utveckla demokratisk och moralisk kompetens, då det ofta i skolans värld talas om disciplinering och kontroll.

... interaktionen mellan läraren och eleven är viktig och demokratiska värden gestaltas vid sådana tillfällen. Lärarens bild av eleven påverkar interaktionen... synen på barns kompetens är det nära besläktad med barns delaktighet, vilket avgör barns status som demokratiska subjekt och deras möjlighet att delta i det sociala livet.

(Colnerud m fl. 2004, s. 93)

... att tala om förskola och skola i termer av *disciplinering och kontroll* är många gånger djupt rotat hos verksamma pedagoger och i samhället i stort... för pedagoger som argumenterar för värden i termer av *kommunikation* bitvis känner sig motarbetade... inte bara kunskap och vilja, det behövs också beredskap och mod att arbeta i kulturell motvind. Annars är det lätt att *passivisering, distansering, segregering och asymmetri* tar överhanden på bekostnad av *integration, ömsesidig respekt och öppenhet*... för att ge barn en reell möjlighet att utveckla demokratisk och moralisk kompetens är det angeläget att ställa frågan vilken diskurs som råder.

(Linnér 2005, s. 171)

Vi kommunicerar med vårt kroppsspråk (55 %), röstlägen (38 %) och ord (7 %), enligt en kommunikationskurs, NLP*-practioner (071004-071007) och jag har även fått kunskap om kroppsspråkets betydelse ifrån en annan kommunikationskurs, Professionell kommunikationskurs (051005). Viktigt att tänka på är att orden inte säger allt, utan att man i möten är lyhörd för kroppsspråk och röstlägen också.

NLP* (Neurolingvistisk programmering) syftar på de tre mest inflytelserika komponenterna som är involverade i att skapa mänskliga upplevelser: neurologin, språket och vår "programmering". Det neurologiska systemet hur våra kroppar fungerar, språket bestämmer hur vi tolkar och kommunicerar med andra människor och vår programmering avgör vilka modeller av världen vi skapar. Neurolingvistisk programmering sägs beskriva det grundläggande samverkan mellan sinnet (neuro) och språket (lingvistisk) och hur deras samspel påverkar vår kropp och vårt beteende (programmering)

<http://sv.wikipedia.org>

Detta tar jag med som information med tanke på att ett viktigt "verktyg" av resultat och teorier är *relation/kommunikation* för demokratisk värdegrund i mötet mellan lärare och elev. Vi behöver medvetandegöra hur vi kommunicerar med varandra, för vi har ju möjlighet att välja hur vi gör det, om vi vill förstå och/eller bli förstådda. Hur många har inte fräst; "Jag är inte förbannad!", och med tanke på att enbart orden säger lite, så förstår man ändå att personen är arg på någonting. När jag möter någon så har det betydelse hur jag bemöter den eller hur jag blir bemött, om jag ska våga fråga, vara nyfiken, vilja veta, lära mig något eller göra något. Med tanke på det så har det betydelse för lärandet hur öppna, trygga vi känner oss med varandra. Att vi är raka och ärliga i kommunikationen. För som en lärare uttryckte sig att det var mode med demokratisk värdegrund, alla klarar inte det, så undrar jag med all kunskap jag har i detta arbete om demokratisk värdegrund; Vilken människa skulle det inte passa med demokratisk värdegrund? För att man är medmänsklig, betyder ju inte att man får vara med och bestämma i allt, aldrig blir tillsagd, kan komma och gå hur som helst, utan det som menas är att man är rak och ärlig i sin kommunikation, genom att kroppsspråk, ord och röstläge hänger ihop och då förstår elever och lärare varandra.

... handlar i hög grad om behovet av kommunikation mellan människor, i synnerhet med olika bakgrund, samt om empati, inlevelseförmåga... en väsentlig förutsättning för undvikande av segregation är när människor kan kommunicera med varandra och att det finns gemensamma referensramar.

(Larsson 2000/2004, s.56)

Läraren har ett ansvar för barns och ungdomars utveckling och det ansvaret kräver kunskaper om barns- och ungdomars språk- och kunskapsutveckling och om att hantera kroppsspråket. Det handlar inte enbart om det verbala och icke-verbala, utan också om språklig variation som socialt, regionalt och interkulturellt.

(Fjellström 2004, s. 364)

Egna slutsatser

Demokratisk värdegrund i betydelsen allas lika värde handlar om rättigheter och skyldigheter, och att det handlar om ett förhållningssätt, hur vi betar oss mot våra medmänniskor. Den viktiga frågan är; hur får vi en lärsituation i skolan utifrån demokratisk värdegrund som plattform? Hur ska vi handla och göra? Innan vi börjar

handla, bör vi ha tydliggjort våra egna värden, normer och normsystem för oss själva och svarat på frågor som; vem är jag? Vad står jag för? Vilka värderingar har jag i den här situationen? Dessa frågor krävs det att jag funderar på, för att kunna lyssna in en annan människa, ex kollega eller elev, som troligtvis ser situation eller händelse på sitt sätt. Viktigt är att man hela tiden arbetar utifrån en positiv attityd till demokratisk värdegrund och inte enbart tar till det när det handlar om livskunskap, mobbing eller andra kränkningar, utan att arbetssättet är demokratiskt och positivt. Hur *demokratisk värdegrund* än beskrivs eller ur vilket perspektiv det än skrivs så handlar en del av demokratisk värdegrund i mötet mellan lärare och elev om relationen, för det är det som beskrivs. När vi har ett möte med en annan människa, så har vi en *relation* och för att ha en relation, så använder vi *kommunikation*.

En reflektion jag har är att lärsituation och mötet mellan lärare och elev är en och samma situation, men att lärarna inte uppfattar det, för det beskrivs på olika sätt. När jag i detta arbete sitter och analyserar detta, så tolkar jag in, med all ny kunskap jag lärt mig om demokratisk värdegrund, att allt handlar om samma sak, men beskrivs på olika sätt. Det är hur vi samspelar med varandra genom vår relation/kommunikation. För att få in detta förhållningssätt (demokratisk värdegrund) i kroppen och agera utifrån det, behöver du få kunskap om likheterna och skillnaderna på att uttrycka det och vad som är möjligt och vad som är hinder med kommunikation i form av demokratisk värdegrund.

En reflektion jag har är att om någon är nyfiken och intresserad av mig, så är det nära till hands att den vill förstå mig och det kan leda till kunskap. Det som behövs är att lärare inte har för bråttom, utan försöker se situationen/ämne från elevens perspektiv. Just det kan skapa trygghet för elever, så de vågar fråga i klassrummet om de inte förstår. Lärarna behöver vara lyhörda, empatiska och ha kunskap om barns utveckling, ifall eleverna inte vågar fråga i klassrummet för att trygghet saknas eller att man som elev är rädd att "göra bort" sig eller visa sin okunskap i något ämne.

En reflektion jag har är att lärare behöver undvika att samtala om något som "typiskt killar" eller "typiskt flickor", utan istället låta känslor, aktiviteter, intressen, färger, uttryck mm vara könslösa, genom att se det ur ett mänskligt perspektiv. Det skulle göra att vi kom långt i det lilla för jämställdheten, och det skulle göra skillnad i helheten för våra relationer och kommunikation.

... "livliga killar" och "tysta tjejer" tycktes ha ett förklaringsvärde så självklart... resulterade i att diskussioner om jämställdhet ofta tenderade att förstärka könsstereotyper, vilka om inte legitimerade så ändå förklarade ojämställdhet.

(Lundgren 2000, s.159)

Min slutsats är att begreppet demokratisk värdegrund innefattar allt som har med ett allas lika värde att göra och i det finns inget kön utan människor, som kommunicerar och har relationer på olika sätt med varandra. Vi behöver bli medvetna om våra egenskaper, personligheter och uppfattningar utifrån vår egen värdegrund, hur olika vi är. Det gör vi med diskussioner om våra egna värdegrunder, för att se hur olika vi tycker och tänker, för att lyfta fram definitioner av ex. viktiga begrepp. Och det skulle göra det lättare att hitta ett gemensamt förhållningssätt på arbetsplatserna utifrån den egna personligheten. Det skulle generera diskussioner, delaktighet, jämställdhet, mångfald och värdegrundsarbeten, vilket skulle kunna bidra till att skapa goda

relationer med rak och ärlig kommunikation och en utvecklande och levande arbetsplats. Att få göra sin röst hörd, är inte samma sak som att få det som man vill, men man blir bemött med respekt för den individ man är och det är demokratisk värdegrund.

Fortsatt forskning

Eftersom resultatet i detta arbete består av kommunikationen mellan människor i form av demokratisk värdegrund till stor del, och att den handlar om tre olika delar; *kroppsspråket, röstläget* och *orden*, så skulle det vara intressant att göra en fortsatt forskning genom aktionsforskning. Det skulle göras genom att vara med och iakttä kroppsspråk och röstlägen i klassrumssituationer. Och i dessa situationer fokusera på *hur* dessa situationer går till och vilka signaler som sänds ut och hur de mottas. Alltså helt enkelt iakttä hur kontakten i samspelet ser ut mellan individerna i klassrummet med utgångspunkt i detta arbete.

Referenslista

Tryckta källor

Bernmark-Ottosson, Ann (2005): *Demokratins stöttepelare- en studie av lärarstuderandes demokratiuppfattning*. Karlstads universitet. Karlstad

- Colnerud, Gunnel m fl (2004): *Skolans moraliska och demokratiska praktik*. Linköpings universitet. Linköping
- Dalin, Per(1994): *Utbildning för ett nytt århundrade*. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Dewey, John (1980/1991/1998/2004): *Individ, skola och samhälls- utbildningsfilosofiska texter*. Natur och kultur. Stockholm
- Dewey, John (1985/1997): *Demokrati och utbildning*. Daidalos AB. Göteborg
- Häger, Björn (2001): *Intervjuteknik*. Liber AB. Stockholm
- Fjellström, Roger (2004): *Skolområdets etik- en studie i skolans fostran*. Studentlitteratur. Lund
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur. Lund
- Lantz, Annika (1993): *Intervjumethodik*. Studentlitteratur. Lund
- Larsson, Hans Albin (2000/2004): *Erövra demokratin*. Författaren/SNSFörlag. Stockholm
- Liedman, Sven-Eric (1997): *I skuggan av framtiden – Modernitetens historia*. Bokförlaget Bonnier Alba AB. Stockholm
- Lindgren, Joakim (2001): *Värdegrund i skola och forskning 2001*. Värdegrundscentrum. Umeå.
- Lindgren, Joakim (2004): *Perspektiv på skolans värdegrund*. Värdegrundscentrum. Umeå.
- Linnér, Susanne (2005): *Värden och villkor -pedagogens samtal om ett yrkesetiskt dokument*. Växjö universitet press. Växjö.
- Lpo 94 (1999): *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Skolverket/Fritzes. Stockholm
- Lundgren, Anna Sofia (2000): *Tre år i g. Perspektiv på kropp och kön i skolan*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion. Stockholm
- Orlenius, Kennet (2001): *Värdegrunden -finns den?* Stockholm: Runa förlag.
- Rosenqvist, Mia Maria & Andrén, Maria (2006): *Uppsatsens mystik- om konsten att skriva uppsats och examensarbete*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Ödman, Per-Johan (1974/1997): *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. AWE/Geber. Stockholm

Övriga källor

<http://sv.wikipedia.org/wiki/NLP> (090111)

Mäkiaho, Diana (2004): *Tryggare kan ingen vara... - Vad skapar trygghet och hur?*
Pedagogik A-uppsats. Högskolan Dalarna

Mäkiaho, Diana (2005): *Lärande empati? – Empatins betydelse i lärsituationer.*
Pedagogik B-uppsats. Högskolan Dalarna

Nlp, practioner-kurs (071004-071209). Hemsida: www.nlpidalarna.se Falun

Professionell kommunikation- mer än ett samtal, 5p. Högskolan Dalarna

Vetenskapsrådet: *Forskningsetiska principer- inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.* Vetenskapsrådet. Kompendium Högskolan Dalarna

[www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O133798&i_word=demokratisk\(060223\)](http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O133798&i_word=demokratisk(060223))

[www.ne.se/jsp/search/printarticle.jsp?i_art_id=895395&i_sect_id=895395\(060223\)](http://www.ne.se/jsp/search/printarticle.jsp?i_art_id=895395&i_sect_id=895395(060223))

[www.skolverket.se/sb/d/372/a/848\(081129\)](http://www.skolverket.se/sb/d/372/a/848(081129))

Bilaga 1

Brev till lärarna

Hej,

Jag heter Diana Mäkiaho och är 43 år och läser Pedagogik C på Högskolan Dalarna, där jag håller på med min C-uppsats, inriktning lärandet. Jag behöver sex stycken lärare att

göra enskilda intervjuer (ej som grupp) och med hjälp av er delaktighet, så får jag en möjlighet att avsluta och göra klar min C-uppsats.

Det är DU som lärare (kvinnor och män) jag är intresserad av. Jag vill inte att du ska förbereda dig på något vis inför intervjun, utan att du ska svara och berätta för mig, genom att utgå från dig själv som lärare. Därför har jag valt att inte berätta om syftet och undersökningsfrågorna, mer än att det handlar om lärandet och lärsituationen.

Om du är intresserad(vilket jag hoppas) att delta, så behöver du veta att:

- det innebär anonymitet för dig och din arbetsplats
- det är inga förberedelser för dig
- det tar ca.20 min av din dag
- jag kommer till dig på skolan, när du kan
- att jag valt skolan utifrån att den funnits länge, är en F-9-skola

Om du har några funderingar, så ring gärna mig på min mobil: 070-352 45 37

Här är vecka, dag och tid, som jag kan (ni kan välja helt fritt, utan att ens ta samma dag):

Vecka 19

Tisdag 8/5 mellan kl 1200-1500, **onsdag** mellan kl 1100-1500

Torsdag 10/5 mellan kl 0900-1500, **fredag** 11/5 mellan kl 0900-1500

Vecka 20

Måndag 14/5 mellan kl 1230-1500, **tisdag** 15/5 mellan kl 0900-1500,

onsdag 16/5 mellan kl 0900-1100

Hoppas ni kan och vill hjälpa mig med detta, trots att ni har mycket att göra. Vill du gärna delta i min C-uppsats, men ingen tid passar, så hör av dig, så fixar vi till en tid!

Tack så jättemycket på förhand!

Med vänlig hälsning,

Diana Mäkiäho, e-mail: h04diama@du.se

P.S. Jag hämtar listan på tisdag, har du inte fyllt i, så kan du även ringa mig, så gör vi upp om en tid per telefon D.S.

Namn, tfn nr

dag+ tid (som passar dig av förslagen):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bilaga 2

Intervjuguide

- 1. **Hur** definierar/beskriver du ”skolans demokratiska värdegrund”?
- 2. **Hur** tydliggörs värdegrundsarbetet på din skola? **Har** ni diskussioner kring det, lärare och skolläda? Om ja; **Hur** går de till, **vilka** är med?
- 3. **Vilken** betydelse har skolans demokratiska värdegrund för elevens lärande? Beskriv!

4. I en lärsituation/möte med en elev **hur** agerar/förhåller du dig vad det gäller värdegrunden? **Vad** tänker du är viktigt att göra eller inte göra? (ex. verbalt och kroppsspråk)
5. **Vad** känns viktigt för dig i lärsituationen/mötet med eleven? (se ovan) Beskriv!
6. I klassrummet; **hur** kan man skapa en ”demokratiska arena”(=allas lika värde)? **Vad** är viktigt att tänka på eller göra tycker du?
7. **Hur** kan eleverna få uppleva demokrati i praktiken?
8. **Vilken** betydelse har skolans demokratiska värdegrund i relationen mellan lärare-elev? **Vad** tycker du har betydelse?
9. **Vilka** (medmänskliga) egenskaper/förmågor/karaktärsdrag krävs för att skapa en demokratisk värdegrund-plattform i skolan?

Beredskapsfrågor för kritisk granskning (om behövs)

Vad menar du med det? Hur menar du? Den skapar fördjupning och förklaring, samtidigt som den uttrycker en kritisk hållning

Hur vet du det? Hur kommer det sig att du vet det? När någon påstår något, ett bra sätt att testa sin källa

Kan du ge ett exempel på det? En kritisk fråga som prövar en generalisering, om man vill ha ett konkret svar

Bilaga 3

Utvalda utsagor

Hur beskriver och tolkar lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen allas lika värde?

L1. beskriver det med att ”alla ska ha ett lika värde, oavsett var man kommer ifrån socialt, kulturellt och alla andra skillnader som kan vara ska ingå också”, ”Att man ska se alla individer och deras olikheter”.

L2. beskriver efter en stund tystnad och fundering med att alla ska bli lika sedda, både tjej som kille, ur ett genusperspektiv.

L3. beskriver det med att alla ska ha ett lika värde, att alla ska få den hjälp de faktiskt behöver för att lära sig, att man ska ha samma rätt och möjligheter och att det står i kursplanen.

L4. beskriver det med att alla ska ha samma möjlighet och rättighet att få samma, men inte lika hjälp, utan att hjälpen är anpassad till deras behov, om de har funktionshinder eller vad det nu kan vara, att skolan inte kan vara lika för alla, men att skolan är en skola för alla, anpassad för alla.

Hur beskriver och tolkar lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen allas lika värde i lärsituationen?

L1. Diskussionen är viktig, ska det diskuteras om en bok på lektionen och den handlar om relationer, om kärlek mellan samma kön, olika samhällsklasser, och eleverna vill diskutera detta, då får man offra lektionen för en sådan diskussion. Viktigt är att få eleverna att inse att man är olika, att man tycker olika, att man måste respektera det, men kanske inte alltid acceptera det, men att man ändå måste lyssna, utan att uttrycka du är dum i huvudet, du fattar ingenting, utan hela tiden tänka igenom vad som sägs. Direkt från början har man ganska många, enkla regler i klassrummet, som att; när någon pratar, så får man respektera det, låta den prata klart och lyssna, även om man inte tycker lika, inte skratta bakom ryggen på någon. På mentorstunder är det ofta information om olika saker, men här försöker L1 ha diskussioner om ex. är det OK att ljuga, L1 hittar på lite ämnen, med materialet "7-20" som de fått, så finns det idéer att bygga vidare på det. Eleverna får även möjlighet att påverka vilket sätt de vill jobba med olika saker, om de vill göra det muntligt, skriftligt eller grupparbete. De får även bedöma lärarens uppgiftsval, ifall de tycker det är tråkigt, lär sig inget, göra på ett annat sätt, bra som lärare att få både ris och ros. I 7:an törs de inte ifrågasätta så mycket, men de som börjat 9:an kan säga till lite mer, att de tycker det är roligt, kan vi göra så här och då försöker jag ändra till nästa gång. Viktigt att försöka göra eleverna delaktiga i arbetet, men det är inte lätt. Det krävs att skolan och skolpersonalen har intresse för demokratisk värdegrund, alla har det inte, för att jobba med det, att man har stöd från skolledning, att man inte bara pratar om att jobba med det, utan att man diskuterar i sina arbetslag hur man ska arbeta med det. Dumt att jobba med något som inte är så genomtänkt, för då kan det bli fel och konstigt. Dels vill man ha stöd från kollegor när man börjar jobba med det, ett genuint intresse, för att man ska kunna vara trygg, man vill ju inte känna sig ensam och utanför på ett sätt där man kanske får kritik och kommentarer "den läraren ska då alltid vara lite extra". Skolan prenumererar på en "Värdegrundshandbok" som man kan använda sig av till lektioner om man känner för det nämner L1, vilken inte används så ofta, så det jobbet har inte kommit så långt, någon värderingsövning används ibland och så har även ett gäng lärare(inkl. L1) från skolan gått en kurs som heter livskunskap. Vilket de ska jobba mer med på skolan från hösten, att få in det som ett eget ämne att ha med på schemat, som ska handla om värderingar, jobba med sig själv, funderingar angående sig och livet i största allmänhet. Temadagar tas dessa frågor upp, och att det finns önskemål från lärarna att ha med som tema på elevens val, där man pratar om alkohol, sex, förhållningssätt till det, värderingar och värdegrund osv.

L2. Skolan har mentorsstunder varje vecka, där läraren kan hämta teman och uppgifter från "värdegrundshandboken" på nätet som värderingsövningar. Det varierar från lärare till lärare hur mycket man har det, för vissa klasser behöver mer av sådant. Det finns en likabehandlingsgrupp, sociala elevhälsoteam och pedagogiskt elevhälsoteam och så finns det kamratstödjare som hjälper till och rapporterar om det skulle vara något, för som lärare märker man kanske inte heller ibland för att man ångar på, så skolan känns väldigt bra och engagerad. Innan "Värdegrundshandboken" fanns lade rektorn ofta ut på nätet ett ämne eller ett problem som gärna skulle diskuteras på mentorsstunderna och på måndagar lades ut vad för tema som gällde för veckan. Skolledning och lärare hade en kursträff där rasism diskuterades i form av diskussioner i smågrupper, vilket lagts ut på nätet för att dela med sig till kolleger. Eleverna ska ha lite medbestämmande, att ha diskussioner hur lektionerna ska se ut, demokrati helt enkelt. Bestämmande kring prov om de skulle passa bättre med skriftligt prov eller grupparbeten. L2 nämner en önskan om att det ska vara jämnt mellan killar och tjejer för killarna tar mer plats. Läraren försöker tona ner sin roll, lyfta fram de som är tysta, locka dem att prata mer. Lyssna mer, mycket mer skulle kunna göras kring upplägg av lektioner tillsammans med elever. Som lärare har man ofta för lite tid, man gör klart, men eleverna är inte vana att vara med och planera, de skulle kanske lära sig det tidigare i grundskolan, för det är inte många i högstadiet som ifrågasätter bara några få. Att vara flexibel när det gäller vad eleverna ska göra, även om eleverna ska göra visst antal prov och kriterier. Utvärderingsenkäter ska göras inom alla arbetsområden, eleverna tittar knappt på frågorna, en del tycker det är bra andra bryr sig inte. Viktigt att vara lyhörd i klassrumssituationer, vilka som klarar av egen planering fullt ut i flera veckor och vilka som behöver stöttning och delmål för att nå slutplaneringen, det lär man sig ganska snabbt att se vad som behövs, även om man har 25 elever i klassen. (Materialet "7-20" nämndes efter intervjuinspelningen)

L3. I klassrummet ska alla ha samma, vare sig de är starka eller svaga, rätt och möjlighet att lära sig. Eleverna ska få den hjälp de faktiskt behöver, för att lära sig och det står i kursplanen också. L3 har inte jobbat så länge på skolan, och har inte märkt av att man på skolan har diskuterat eller tydliggjort värdegrundsarbetet hittills, men L3 tänker på det själv i lärsituationen, har gått någon utbildning själv som berört värdegrunden och gått utbildning i livskunskap. I lärsituationen har det stor betydelse, att det ska vara rättvist, det ska vara demokratiskt, inte att man direkt diskuterar demokrati med eleverna utan mer att man får dem att vara med och bestämma med frågor typ; "vad tycker ni om det här?", "hur skulle ni vilja göra?", "hur mycket tid behöver ni?", "har ni idéer?", så att man som lärare inte bara bestämmer rakt av, men att det här är lite beroende på grupper, för de är väldigt olika, en del har idéer på hur man ska göra och andra grupper vill att fröken ska bestämma, lyhörd bör man vara och känna in. Viktigt att lyssna vad de vill göra och jobba med för att lära sig och det även för att skapa ett demokratiskt klassrum. För elever tycker om olika saker, hur man ska gå tillväga när man arbetar om man lyssnar på sina elever. En lärare har ju ofta en kursplan som man ska följa, men elever har ju ändå sina åsikter, hur de vill ha läxor, hur de vill läsa på, hur de vill bli förhörda, så det är viktigt att elever får vara med och bestämma, det får eleverna att känna att läraren lyssnar på vad vi känner. Viktigt att eleverna får vara med och utvärdera, vad de tycker är bra eller dåligt, att få vara med och förklara. En diskussion kring kursplanen kan man ha "nu när vi är tillsammans här, så ska vi ju följa den här kursplanen, hur gör vi det, för det här ska vi lära oss, men hur tycker ni?" En elev kan ha något förslag på att jobba i något ämnesområde, hur den kan gå tillväga för att vidareutveckla det. Att fråga elever vad de tycker, så känner de att de

får vara med demokratiskt och då lär de sig att själva känna vad de vill och de känner sig sedda och att man lyssnat på dem.

L4. På den här skolan upplever L4 att värdegrundsarbetet är något man jobbar mycket med, pratar mycket om det både i arbetslag, i elevhälsoteam, i klasser, så det är en viktig punkt i dagordningen. Lärare och skolläda har många diskussioner kring detta. Bara att denna skola har haft lite invandrarproblem, vilket kommer att ske en förändring, så har de haft förebyggande diskussioner kring hur detta ska hanteras, ”mota Olle i grind”, det brukar förekomma pedagogiska aftnar där arbetslagen diskuterar olika problematiker, bl.a. det här. Den demokratiska värdegrunden har en stor betydelse för lärandet, men L4 är lite kritisk till det, det har varit väldigt på modet de senaste åren med individuellt lärande och alla klarar inte det, utan det krävs en dialog när man möter barnet, en del klarar det fria demokratiska och en del vill ha mer styrning. Det gäller att lärarna är väldigt lyhörda för individerna. Det viktigaste innan man sätter igång med själva lärandet, är att skapa en relation med eleven och den relationen får man genom kommunikation. De elever som L4 lyckas skapa relation med är mer mottagliga för inläring och även ett tillägg som är viktigt för inläring är att man även har en relation till vårdnadshavaren, det är också en förutsättning för bättre inläring och det pratar L4 av sin erfarenhet. Just samarbetet med vårdnadshavarna är viktigt och det gör att risken för anonymitet minskar, du är sedd som elev och din lärare känner dina föräldrar, skapar en form av lugn och trygghet, oftast i alla fall. Det är ju svårt att ha om du som lärare har 100 eller 150 elever då finns det ju inte en chans. För oroligheterna och stöket på högstadiet kan detta vara en av orsakerna, att man är anonym, ensam. Alla ska få lika stort talutrymme, flicka och pojke, det här är ju en traditionell fråga, men man kan konstatera att pojkarna många gånger tar för sig mer, de låter mer helt enkelt och det ska man som lärare vara medveten om och försöka styra, att alla får så stort talutrymme som möjligt. Och att man uttalar att här har vi ordningen alla får jobba med alla, att man kan jobba flicka-pojke, att det blir en självklarhet, alla byter platser, att man gör en självklar rutin av det, ex var fjärde vecka är det byte så att alla får lära känna varandra är viktigt. Klassråd och samlingar av olika slag är viktigt för mötestekniken. Barn är inte lika rädda att stå inför klass, det är en förmåga de kan, att många vågar prata och när någon inte vågar, så lyfter man fram dem också. Det här är en av skolans framgångar, att barn vågar mycket mer idag.

Hur tolkar och beskriver lärare begreppet skolans demokratiska värdegrund i betydelsen att alla lika värde i mötet mellan lärare och elev?

L1. beskriver att demokratiska värdegrunden har en ganska stor betydelse och då för respekten, för alla elever vill ju känna att en lärare bryr sig och att man är en lika värd människa och det är ju oftast de lärare som är bra på det som har koll, de är lite stränga, men också lite snälla och att man kan prata med dem om det mesta. L1 tror att om en lärare inte tar tag i vissa saker som kommer upp, så tror eleven att det är OK när de vandrar vidare ifrån skolan. L1 beskriver att det är viktigt att reagera på arbeten som elever lämnar in, om arbetet håller alla kriterier för att få ett G, men åsikterna är fördomsfulla(rasistiska). Då behöver läraren säga ifrån för hela skolan, men att det kanske blivit ett G vad än arbetet handlat om och att det inte är åsikten som ger ett G, men att dessa inte får stöd på skolan eller av läraren och även påvisa och argumentera att resonemanget inte håller, att vara tydlig och konkret och våga ta en diskussion med eleven om det. Viktigt är det att vara lugn och saklig i en sådan diskussion. Ett arbete som en elev lämnat in berättade L1, innehöll siffror och procentsatser i en fördomsfull

ton, dessa fakta kontrollerades upp av L1, för att denne skulle vara väl förberedd. I en sådan här diskussion med en elev så tänker L1 på att inte vara på olika nivåer (ex. elev sitter, lärare står, pekar finger, mitt i klassrummet), utan att diskussionen är enskilt med eleven, så att eleven lär sig något i den. Och är det flera elever en situation handlar om, så tas de en och en. Detta är väldigt viktigt, inte bara för att man är äldre, utan respekten för att man är människor överhuvudtaget, så att man lär sig det. L1 menar att den respekten har försvunnit lite grann i skolan och då inte bara mot lärare, utan elever emellan, de kallar och behandlar varandra lite hur som helst och just för att elever börjar acceptera att det är på det viset, gör det extra viktigt att arbeta med.

L2. När en elev har det jobbigt i något ämne, så ska den kunna få den hjälp den behöver. Alla ska få lika mycket tid, man ska kunna sätta in resurser där det behövs, finns 58:an där elever kan gå och få extra hjälp med specialpedagog. Eleverna tycker ibland att lärarna ingenting märker, fast de tror att lärarna inte märker, men är man inte direkt involverad i ex. mobbing så ser man inte det, för det basuneras inte ut om man har haft samtal med en elev nämner L2. Så just den stora massan vet nog inte allt som sker. L2 är ganska personlig med sina elever, med lite skillnad kring hur det ser ut från elev till elev. Det viktigt att vara öppen mot sig själv och till sina elever, att man är ärlig, att kunna berätta lite eget, om någon tycker något är jobbigt, att man säger något från det egna livet, det får elever att öppna sig mer. Glad är viktigt att man är och att om situationen kräver att man vågar visa att man är arg eller besviken. Och att man ger eleven en förklaring till det, om man fräst iväg, att be om ursäkt, för läraren kanske var trött och slut och det blev fel, tog upp en sak inför hela klassen som eleven borde fått enskilt, att man då söker upp elev för att göra ett avslut om händelsen. Viktigt med mycket samvete, att man kan be om förlåt och det uppskattas av eleverna. Är ganska lika mot mina elever, en person, jag är inte så arg av mig, utan kan visa besvikelse om jag stöttat och hjälpt en elev, lagt ner tid och planerat för eleven och så struntar den i att gå på lektionen, då talar jag om det för eleven, rakt och ärligt. I slutet på en termin har jag fullt upp, speciellt mina 9:ors ämneslärare, för att kolla upp så de har avslutat i allt, eller om det finns rester kvar. Vill att alla elever ska ha slutfört och få minst G. L2 nämner att många lärare som jobbat länge klagat på att det inte finns någon respekt, de säger att det förändrats, men L2 ser ingen sådan skillnad och det skulle nog L2 inte gjort även om hon jobbat i 10-tal år. För L2 menar att det räcker att man är personlig, hur jag är som människa, när man träffar andra människor, elever är ju människor, så ska man inte förminska någon, det är viktigt. Ibland kan det kännas som man skulle kunna sjunka så lågt och säga något så dumt, men det gör man ju inte hur trött man än är. I mötet med elever så går L2 inte runt och tänker på hur hon ska vara utan hon bara är. Man ska vara lyhörd, empatisk, väldigt viktigt att lyssna på varandra, att man känner in, att man har förmåga att backa, att man som lärare inte behöver vara säker på en sak, utan att man kan ändra sig, att man tar diskussioner, lyssnar på varandra, öppet sinne för andra. Och att man är positiv i mötet med eleverna, även om de suckar och undrar varför man aldrig är sjuk. När man jobbar med unga människor behöver man vara flexibel, det är så mycket som pågår i deras liv, man behöver vara otroligt bred och kunna ändra i ett nafs, mycket handlar om dagsformen på eleverna.

L3. I mötet med en elev är det viktigt att lyssna, att förstå just den eleven, försöka förstå hur den tänker, vad den vill och lyssna, lyssna så att inte man som lärare bara bestämmer, att försöka finna varje genuin individ när man pratar med sina elever, för även om det är många elever i klassrummet så ska detta vara målet, att se individen. Att eleven ska få känna sig sedd och hörd, att de kan få lära sig på det vis som de behöver.

För ofta får man ha lektioner som passar alla, men det är viktigt att individualisera ibland, helst ofta. Någon elev kan behöva mer hjälp av böcker, lexikon, medan andra bör klara det helt själva, men att man hjälper eleverna på olika sätt. Att som lärare försöka sätta sig ner bredvid eleven när man pratar med den är viktigt. Att visa eleverna att man som lärare verkligen bryr sig om att de lär sig något och att man tror på dem, att få eleverna att känna och förstå det. Det är också viktigt att eleven tror på sig själv att den tror att den kan lära sig något och inte säger det här kan inte jag, och det kan man hjälpa den med genom att visa att man tror på dem. Och då kan alla få minst godkänt och att man som lärare tror på det, att det kommer de att fixa, det är viktigt. Demokratiska värdegrunden ligger till grund för hela relationen tror L3, hur man är mot eleven, behandlar och tilltalar den. I mötet med eleven är det viktigt hur man förstår varandra, hur man som lärare lär ut och när man pratar om andra saker är det viktigt att lära eleven känna en tro på sig själva. Viktigt är det att man har en förmåga att se från den andres perspektiv, liksom tänka sig in i den andres situation, vem de är som personer, som ska växa upp eller utveckla sig här i skolan. Det handlar inte bara om kunskaper i skolan, utan det handlar om att klara sig i livet, att bry sig om dem, vara empatisk och omtänksam.

L4. Man ska ha en hjärtlig relation med eleven, men eleven ska också känna någon form av hierarki, vilket inte för den skull betyder auktoritet. Man ska respektera varandra helt enkelt, lika väl som eleverna ställer krav på läraren, så är det klart att läraren ska ställa krav på eleverna. Och det upplever L4 att eleverna uppskattar. Många yngre lärare framför allt har försökt att skapa någon form av kompisrelation och det är L4 kritisk till för att eleverna hellre vill ha en lärare som har lite distans, än att de köper det här kompisskapet där man tar eleverna alltför nära inpå livet, för det tror L4 inte på ett dugg, för det ska vara någon form av distans. Man ska kunna visa känslor för eleven, man ska kunna gråta, man ska kunna skratta, man ska kunna visa att man blir arg och man ska kunna visa att man blir besviken. När man möter elever första gången så ska man vara mer uppstrukturerad och tydlig, sedan när eleven lärt sig hur man fungerar så kan man släppa lite, för man ska inte börja med att vara kompis och sedan släppa och här pratar erfarenheten. Lärarrollen är ett skådespelaryrke upplever L4.